

GIMNAZIJA KRANJ

Koroška cesta 13, 4000 Kranj

RAZISKOVALNA NALOGA

ZAKAJ MLADI LAŽEJO?

psihologija

Ključne besede:

1. Laganje pri mladostnikih
2. Pogostost laganja
3. Vrste laži
4. Vzroki za laganje
5. Posledice laganja

Kandidatka:

Vesna Logonder, 4. f

Mentorica:

Sonja Lidija Grošelj, prof. ped. in psih.

Naklo, marec 2018

LAGATI

Najpomembnejše v življenju je,
da se naučiš lagati!

Si izmisliti dobro resnico,
gledati v oči,
govoriti,
verjeti, kar govoriš –
pa naj ti verjamejo,
te izsmejejo
ali pretepejo.

Lagati svojo resnico,
svoje življenje.

(Neža Maurer)

O LAGANJU

Lagal si ljubo dete moje,
obraz ti od sramote je rdeč,
oglaš glas vesti se tvoje,
grešil si, a ne greši več.

Vso vero laž človeku vzame,
in več nazaj je ne dobi.
Lažnivcu nič se ne verjame,
Čeprav resnico govori.

Laž in tatvina sta sestre,
obe iz iste korenine,
bog ju sovraži in ljudje.

(Otroška ljudska pesem)

Če ti laž na začetku koristi,
se ti na koncu sprevrže v škodo.
Če ti resnica na začetku škodi,
ti na koncu prinese korist.

(Uzbeški pregovor)

KAZALO

NASLOVNICA.....	1
O LAGANJU	2
KAZALO	3
KAZALO TABEL.....	5
KAZALO GRAFOV	5
ZAHVALA.....	6
POVZETEK	7
KLJUČNE BESEDE:	7
SUMMARY	7
KEY WORDS	7
1. PROBLEM NALOGE	8
2. TEORETIČNI UVOD.....	9
2.1. Temeljni pojmi: laž, laganje, zavajanje, lažne novice oz. »fake news«.....	9
2.2. Načini laganja	10
2.3. Vrste laži.....	11
2.4. Vzroki za laganje	12
2.5. Pogostost laganja in razlike med spoloma.....	14
2.6. Vrste lažnivcev in kako se lažnivec razvije	15
2.7. Prepoznavanje lažnivca.....	17
2.8. Posledice laganja.....	19
3. CILJI IN HIPOTEZE.....	20
3.1. Cilji.....	20
3.2. Hipoteze	20
4. METODOLOGIJA.....	21
4.1. Opis vzorca raziskave	21
4.2. Opis merskega instrumenta (vprašalnika in ocenjevalne lestvice).....	22
4.3. Postopek zbiranja podatkov	23
4.4. Statistična obdelava podatkov.....	24
5. REZULTATI IN INTERPRETACIJE.....	25
5.1. HIPOTEZA 1: Mladi Slovenci lažemo manjkrat na teden kot Američani.	25
5.2. HIPOTEZA 2: Mladi se največkrat zlažejo svojim staršem.....	27
5.3. HIPOTEZA 3: Mladi, ki so bolj ekstravertirani, pogosteje lažejo.	29

5.4. HIPOTEZA 4: Mladi največkrat lažejo, da s kruto resnico ne prizadenejo drugih.	31
5.5. HIPOTEZA 5: Moški in ženske lažejo o različnih vsebinah.....	33
5.6. HIPOTEZA 6: Mladi med in po laganju ne občutijo hudega sramu/krivde.....	35
5.7. HIPOTEZA 7: Vernost mladih ne vpliva na pogostost laganja.	37
5.8. HIPOTEZA 8: Osebe z nižjo vestnostjo lažejo pogosteje od bolj vestnih in previdnih.	39
6. SKLEPI	41
7. OCENA NALOGE.....	42
7.1. Prednosti in zanimivosti v moji raziskovalni nalogi.....	42
7.2. Pomanjkljivosti in težave pri izvedbi raziskovalne naloge	43
7.3. Predlogi izboljšav nadaljnjega raziskovanja in nova vprašanja.....	43
8. VIRI IN LITERATURA	44
8.1. Pisni viri	44
8.2. Spletni viri	44
9. PRILOGE	46
9.1. Priloga 1: Vprašalnik o osebnostnih lastnostih in laganju ljudi.....	46
9.2. Priloga 2: Izračuni povprečnih vrednosti za posamezne hipoteze.....	49
9.3. Priloga 3: Skrajšana in poenostavljena oblika instrumentarija velikih pet in način njenega vrednotenja (vir Kaše, R., str. 155 – 157)	50

KAZALO TABEL

Tabela 1: Struktura vzorca po spolu.....	21
Tabela 2: Pogostost laži pri moških in ženskah	25
Tabela 3: Komu mladi največkrat lažejo	27
Tabela 4: Pogostost laganja glede na stopnjo ekstravertiranosti	29
Tabela 5: Razlogi za laganje mladih	31
Tabela 6: Pogostost laganja o določeni vsebini pri MOŠKIH	33
Tabela 7: Pogostost laganja o določeni vsebini pri ŽENSKAH	33
Tabela 8: Občutki sramu/krivde med oziroma po laganju pri mladostnikih	35
Tabela 9: Pogostost laži pri vernih, delno vernih in nevernih moških in ženskah	37
Tabela 10: Pogostost laganja glede na stopnjo vestnosti	39

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Struktura vzorca po spolu	21
Graf 2: Pogostost laži pri moških in ženskah v %	25
Graf 3: Komu največkrat lažejo mladi?	27
Graf 4: Pogostost laganja glede na stopnjo ekstravertiranosti v %	29
Graf 5: Povprečne ocene pogostosti laganja pri bolj, srednje in malo ekstravertiranih osebah	29
Graf 6: Razlogi za laganje mladih v %	31
Graf 7: Pogostost laganja o določeni vsebini glede na povprečne ocene	34
Graf 8: Občutki sramu/krivde med oziroma po laganju bližnjim	35
Graf 9: Občutki sramu/krivde med oziroma po laganju neznancem	35
Graf 10: Vpliv vernosti na pogostost laganja	37
Graf 11: povprečje pogostosti laganja glede na vernost	37
Graf 12: Pogostost laganja glede na stopnjo VESTNOSTI v %	39
Graf 13: Povprečne ocene pogostosti laganja pri visoko, srednje in nizko vestnih	40

ZAHVALA

Za pomoč pri izdelavi svoje raziskovalne naloge se iskreno zahvaljujem:

- svoji mentorici **Sonji Lidiji Grošelj**, prof. pedagogike in psihologije, najprej za mentorstvo in s tem ne malo dodatnega dela, za stalno pripravljenost, pozitiven odnos in prijaznost, predvsem pa za posredovano znanje tekom pouka psihologije in tudi izven učnih ur, za odgovore na vsako vprašanje, ki sem ji ga zastavila, za vse spodbude in nasvete o tem, kako bi karseda dobro dosegla zadani cilj in izdelala čim boljšo raziskovalno nalogo, za vse napotke in usmeritve, ter za posredovanje literature, spodbude, zaupanje vame in v moje delo;
- študentki psihoanalize **Ani Žalohar**, bodoči analitični psihoterapevtki in voditeljici analitične skupine, ki jo že drugo leto obiskujem, predvsem za vzbuditev zanimanja in želji po raziskovanju tega problema, za ideje o proučevanju problema ter diskusije o možnih načinih pristopa k temi laganja in razlagi rezultatov;
- profesorju **Juretu Žaloharju**, sovoditelju analitične skupine ter vodji raziskovalne dejavnosti, za pripravljenost in vse tehnične nasvete ter podporo;
- **bratu Andreju**, ki mi je preko študentskega statusa pomagal pridobiti novejši znanstveni članke na temo laganja in predlagal, da si v raziskovalni nalogi pomagam z njegovimi učbeniki za študij ekonomije;
- **bratu Maju**, ker je poskrbel za aplikacijo mojih vprašalnikov v Osnovni šoli Naklo, seveda pa tudi učencem, ki so bili pripravljeni vprašalnik rešiti in učiteljici **Daši Ganni Mahmoud**, ker je to omogočila med svojimi učnimi urami;
- svojim sošolcem in sovrstnikom z Gimnazije Kranj za pripravljenost resnega in poglobljenega reševanja vprašalnikov;
- **svojim staršem** za spodbudo, pomoč in podporo, tako v času izdelave naloge, kot tudi skozi vsa leta šolanja, predvsem pa svoji mami, saj mi je vedno priskrbel vso potrebno literaturo, kadarkoli razložila teorije, ki jih še nisem poznala in sem jih potrebovala pri interpretacijah ali pa za pisanje teoretičnega uvoda ter boljše poznavanje raziskovane teme, pa tudi za dolgoletno podporo in spodbude ter priganjanje, brez katerega mi ne bi uspelo pridobiti toliko znanja, kot ga imam, ter brez katerega naloga najverjetneje ne bi bila dokončana in izpopolnjena več kot dan pred rokom oddaje;

Hvala!

POVZETEK

Na vzorcu mladih z OŠ Naklo in Gimnazije Kranj sem proučevala laganje. Raziskovala sem, koliko in zakaj lažejo mladi. Ugotavljala sem, kako pogosto lažejo mladi Slovenci in ugotovila, da lažejo manj kot Američani. Mladi najpogosteje lažejo staršem, fantje pa večkrat lažejo tudi učiteljem. Presenetilo me je dejstvo, da se pogostost laganja bolj ekstravertiranih praktično ne razlikuje od tistih, ki so manj ekstravertirani. Najpogosteje lažejo iz strahu pred kaznijo, sledi prepričanje o brezizhodni situaciji in potem želja, da ne bi prizadeli drugih. Izkazalo pa se je, da moški in ženske lažejo o različnih vsebinah: dekleta večkrat lažejo o telesni teži, razlogih za zamujanje, razlogih porabe denarja in o večernih izhodih, fantje pa o zvestobi dekletu. Oba spola pa podobno lažeta o šoli, a o tem precej več lažejo srednješolci kot osnovnošolci. Mladi med in po laganju ne občutijo posebnega sramu in krivde, opazila sem, da se več občutkov krivde in sramu pojavi ob laganju bližnjim, manj pa pri laganju osebam, ki jim niso blizu. Največ sramu in občutkov krivde ob laganju so pokazale verne ženske. Verni lažejo manj kot delno verni in ateisti. Bolj vestni, organizirani in disciplinirani lažejo manj od manj vestnih. Le redki mladi so se označili kot manj vestne. Ključno vprašanje, ki sem ga poskušala izpostaviti z dvema pesmicama na začetku naloge je bilo: ali je laganje pomembna socialna spretnost, potrebna in koristna spremljevalka našega življenja ali pa je zlo v človeku, izraz moralno izprijene narave, katero je treba preprečevati in kaznovati. Enoznačnega odgovora na to bolj filozofsko vprašanje nisem mogla dobiti ne v literaturi in ne s svojo raziskavo tudi zato, ker je velik delež mladih zase ocenil, da lažejo redko, saj je v naši družbi laganje kot kaže manj sprejemljivo kot v ameriški.

KLJUČNE BESEDE:

Laganje pri mladostnikih, pogostost laganja, vrste laži, vzroki za laganje, posledice laganja.

SUMMARY

I was researching lying, based on a sample of Gimnazija Kranj students and Primary School Naklo pupils. I was researching how much do young Slovenians lie and where the reasons are. I was finding out how often Slovenians lie, realising they lie less than Americans. Adolescents most commonly lie to their parents, although boys often lie to teachers as well. I was surprised by the fact that there is not noticeable difference in frequency of lying between more and less extroverted people. They most commonly lie out of fear of punishment, next up is the idea of a hopeless situation and then the wish not to hurt others. It turned out, however, that boys and girls lie about different contents: girls lie mostly about their weight, reasons for being late, ways of spending their money on and evening exits, but boys lie mostly about infidelity. Both genders lie about school, but there is a clear difference between high-school students (who lie about this more often) and pupils. Young people during and after lying don't feel any specific shame and/or feelings of guilt, I've noticed that those appear when lying people that are close to them, but less when lying to others. I detected most shame and guilt among religious girls. Religious people lie less than partly religious and atheists. Meticulous, organized and disciplined people lie less than those who are not that meticulous. Only a few of the respondents marked themselves as non-meticulous. The key question which I tried to point out with the two songs at the beginning of the assignment was: is lying an important social skill, a needed and useful companion in our life, or is it evil lying deep within humans, a sign of immoral nature, which should be prevented and punished. I was unable to pinpoint a single answer to this complex philosophical question; not in literature, not by doing my own research – a large portions of respondents marked themselves as occasional liars, because our society is easier to survive in without lies than American society.

KEY WORDS

Lying among adolescents, the frequency of lying, types of lies, causes of lying, consequences of lying

1. PROBLEM NALOGE

Ljudje v družbi pogosto naletimo na neresnične informacije. Zasledimo jih v medijih, v politični propagandi pred volitvami, pa tudi v vsakdanji medosebni komunikaciji z ljudmi, ki so nam bolj ali manj blizu. Besedna zveza »lažne novice« je bila za leto 2017 izbrana za besedo leta. Včasih se zazdi, kot da sodobna družba sloni na manjših in večjih lažeh, kjer izjavam drugih ni več mogoče zaupati, zato jih mora kritičen posameznik pretehtati in presojsati s svojo glavo.

Za naslov seminarske naloge "Zakaj mladi lažejo" sem se odločila, ker me tematika medosebnih odnosov zelo zanima. Že nekajkrat sem bila zelo razočarana nad osebami, ki sem jim zaupala, pa so zlorabile moje zaupanje in me nalagale in tudi sama sem se kdaj že zatekla k laži, da bi se izvila iz neprijetne situacije. Zdi se, da živimo v dobi laži, ko ima vsak več različnih (tudi lažnih) profilov na družabnih omrežjih. Videla sem, da je bila za besedo leta 2017 v Ameriki izbrana besedna zveza »lažne novice« in spoznala, kako pogosto mediji zavajajo gledalce in poslušalce z neresničnimi informacijami, ki jim preveč nekritično verjamemo. Ogledala sem si precej videoposnetkov na to temo in naletela na zelo različne informacije o tem, koliko ljudje lažemo (Američani navajajo do 10 - 200 laži dnevno, Čučkova za Slovence navaja 2 – 10 laži na dan). Zato me je razumljivo začelo zanimati, ali je laganje res tako pogosto v naši vsakdanji komunikaciji z ljudmi, predvsem pa me zanima laganje mladih. Prav tako se mi zdi pomembno ugotoviti, kaj vse vpliva na pogostost laganja, torej ali več lažejo bolj ekstravertirani in manj vestni ljudje. Rada bi ugotovila predvsem, koliko in zakaj mladi lažejo, komu se največkrat zlažejo in kakšne so posledice laganja, pa tudi kakšne so razlike v vsebinah - o katerih več lažejo moški in o katerih več lažejo ženske. Če bi o laži vedela več in bi poznala razloge bi razumela ozadje laganja in ga morda v določenih situacijah lahko predvidela in preprečila prevaro in razočaranje zaradi laganja. Zanimajo me tudi številni nasveti in tehnike za odkrivanje lažnjivcev, ki jih je v poljudni psihološki literaturi kar nekaj, a sem že hitro spoznala, da niso zanesljive.

Skozi izdelavo naloge želim izvedeti, kakšni ljudje pogosteje lažejo, kakšne so razlike v pogostosti in vsebini laži med spoloma ter kako kultura in veroizpoved vplivajo na odnos do laži in pogostost laganja. Pri tem bi rada poglobljeno predstavila svojo dilemo ali je laž nekaj, kar je odraz moralne izprijenosti posameznika in greh, ali pa nekaj, kar naša družba razume kot socialno spretnost, ki je nujna pri mnogih poklicnih dejavnostih in v medosebnih odnosih, kar sem poskušala izpostaviti z izborom pesmi ob uvodu v svojo nalogo.

2. TEORETIČNI UVOD

2.1. Temeljni pojmi: laž, laganje, zavajanje, lažne novice oz. »fake news«

Opredeliti laž ni preprosto, zato v literaturi zasledimo zelo različne opredelitve. Slovar slovenskega knjižnega jezika laž definira kot »zavestno neresnično izjavo z namenom zavajati v zmotu.«

Podobno jo Trček (1994, str. 186) opredeli kot zavestno zavajanje drugega z namenom, da mu naredimo škodo, Karačičeva (2009, str. 71) pa raje zanemari namero in poudarja, da je **laž sinonim za neresnično informacijo, laganje pa sinonim za izgovarjanje neresničnih izjav.**

Nekateri avtorji izpostavijo zavesten namen osebe, ki laže, da bi zavedla prevaranca, drugi namen zanemarijo in poudarijo, da je oblikovanje netočne/lažnive izjave včasih najpreprostejši način za doseg cilja. Veliko ljudi (npr. tisti, ki dajejo napačne informacije zaradi svoje bolezni ali prepričanja) posreduje netočne informacije, a jih ne moremo kar imenovati lažnivci. Shizofrena ženska, ki trdi da je angleška kraljica ni lažnivka ampak bolnica, kljub temu, da je njena trditev neresnična. Nepremičninski posrednik, ki da klientu slab nasvet o nakupu ni lažnivec, če je prepričan v to, da ja nasvet dober in verjame, da je prodal kvalitetno stanovanje. Prav tako ne moremo za lažnivca proglasiti lastnika podjetja, ki verjame, da bo podjetje pravočasno dobilo bančne kredite in delo ter odpuščanje delavcev ne bo potrebno.

Zato v angleški literaturi (po Karačič, 2009, str. 72) razlikujejo pojma zavajanje in laganje (misleading vs. lying) ob poudarjanju, da je **laganje vedno zavajanje, katerega namen je verjeti nekaj, kar ni resnično, zavajanje pa ni vedno laganje.** Če s prižganimi lučmi želimo prepričati potencialne vlomilce, da smo doma, čeprav nismo, gre za zavajanje in tega ne bi mogli označiti kot laganje. Bistvena značilnost laganja naj bi bila namerno verbalno zavajanje ali zamlčanje resnice, skupni imenovalci opredelitev številnih definicij laži in laganja pa izpostavljanje momenta namere pri zavajanju zato, da bi prepričali nekoga, da bi verjel nekaj, kar ni res oz. da bi verjel naši predstavitvi stanja zadeve.

Posebna oz. novejša vrsta laganja pa je laganje po internetu oz. laganje v virtualnem svetu. Utzova (2005, str. 50, po Karačič, str. 73) piše o več vrstah zavajanja po spletu in sicer prikrivanje dejanske identitete in predstavljanje z lažno identiteto, pogosto tako, da se oseba pretvarja, da je nekdo drug ali ima drugačne vloge od dejanskih, tudi hujše nepooblaščne zlorabe uporabniških računov ali posegov v komunikacijo preko spleta.

Založba slovarjev Collins je celo za leto 2017 izbrala besedno zvezo »fake news« oz. lažne novice kot besedo leta. (Leta 2016 je bila beseda leta »brexit«, leta 2015 pa »binge-watch« oz. zaporedno gledanje več epizod ene televizijske ali spletne oddaje). Besedo leta so izbrali zato, ker navajajo, da se je raba te besedne zveze v letu 2017 povečala za kar 365 odstotkov (po Bandur, 2017, str. 18). Največje zasluge za izjemno razširjenost te fraze pa pripisujejo predsedniku ZDA Donaldu Trupmu, ki jo zelo rad uporablja v svojih nagovorih proti komercialnim medijem. Lažne novice opredelijo kot lažne in pogosto senzacionalne informacije, razširjene pod krinko novinarskega poročanja. Ena izmed bolj znanih naj bi bila tista lažna novica, ki naj bi imela pomembno vlogo pri odločitvi Britancev za izstop iz Evropske unije in je bila v medijih podkrepljena s »fotografijo angleškega avtobusa, ki je sporočal: V Evropsko unijo vsak teden pošiljamo 350 milijonov funtov (ki bi jih lahko porabili v zdravstvu). Ta znesek, prvič, ni bil pravilen, in drugič, ni upošteval, koliko denarja na Otoku počrpajo iz EU. A nepravilna informacija je že vplivala na čustva ljudi in kljub pojasnilom živela svoje življenje.« (Bandur, 2017, str. 18)

2.2. Načini laganja

Lažemo lahko na dva osnovna načina, ki pa se v praksi prepletata. Po Ekmanu (1992, str. 16) lahko **informacijo izpustimo/zamolčimo**, ali pa jo **spremenimo**. Pri izpuščanju informacij se zadrži le nekatere informacije, druge pa zamolči, brez tega, da bi rekli kaj neresničnega. Če informacijo spremenimo, hkrati zadržimo resnično informacijo in dodamo še spremenjeno in neresnično informacijo, ki jo predstavimo kot resnico.

Pri prikrivanju (izpuščanju/zamolčanju) informacij ne naredimo toliko škode kot pri spremembi, saj pravzaprav nismo povedali nič neresničnega in če smo odkriti, lahko pojasnimo, da smo informacijo želeli razkriti kasneje, ali pa da se je zgolj nismo spomnili. Vendar pa je »napaka v spominu« opravičena zgolj pod določenimi pogoji. Ko zdravnika vprašamo, če so bili rezultati preiskav negativni, slednji ne more trditi, da je pozabil ali se ne spomni izvidov, prav tako tega ne more reči policist, ko ga nekdo vpraša, če so v sobi skriti mikrofoni. Celo sodišče dopušča, da ne podamo informacij, ki bi bile v našo škodo ali v škodo naših bližnjih in bi nas obremenile.

Čeprav je prikrivanje informacij socialno bolj sprejemljivo, pa lažnivec izgubi možnost izgovora na slab spomin takoj, ko ga nalagani posebej povpraša kako je s stvarjo. Ko žena vpraša svojega moža, zakaj se ni oglasil na zvoneči telefon, mož ne more več skrivati informacije, ampak mora lagati, saj bi resnica onemogočila nadaljevanje njegove afere z drugo žensko. Lahko se zlaže, da ni slišal telefona, ker ga je pustil na mizi in odšel na WC, lahko se zlaže, da njegov telefon sploh ni zvonil, da klica ni slišal, ker je imel telefon vklopljen na tihi način ipd., a takrat namerno laže, ne more se kar izgovarjati, da se ne spomni in čuditi, da tega klica ni zabeleženega na telefonu. Prav tako je pobeg z dolgočasne zabave prijatelja možen zgolj s spreminjanjem resnice, saj si moramo izmisliti opravičljiv razlog, kot recimo to, da nimamo več varstva za otroka, ali da moramo še poskrbeti za ostarele bolne starše ali sorodnike, pri mladostnikih pa npr., da mu starši žal ne pustijo ostati dlje.

Prerejanje in spreminjanje informacije se lahko pojavi tudi takrat, ko je situacija pravzaprav direktno ne zahteva. To se najpogosteje zgodi takrat, ko so v igri močna čustva. Ni težko prikriti čustva, ki ga več ne doživljamo, a izjemno težko je skriti čustvo, ki ga doživljamo v trenutku podajanja laži. Največkrat se zgodi, da prikažemo drugo čustvo, čeprav v danem trenutku čutimo nekaj povsem nasprotnega. Naš prijazen nasmeh in izražanje razumevanja ter navideznega zadovoljstva ob vprašanju »Ali si mi zamerila, ker te nisem povabila na koncert? Veš, šla sem s fantom in še enim parom, pa ni bilo več prostora v avtu...« pogosto prekrije žalost, razočaranje ali jezo, ki jo v danem trenutku dejansko čutimo. Prav zato psihologi običajno v postopku odkrivanja laži priporočajo opazovanje usklajenosti izrečenih besed in govorice telesa (po Zandan, 2014), pa tudi analizo nezavednih potreb osebe in lingvistično analizo izrečenih besed.

Zandan (2014) izrecno poudarja, da zavest usmerja le 5% kognitivnih funkcij, tudi komunikacijo (in s tem laganje), kar 95% pa jo usmerjajo nezavedne potrebe, predvsem potreba po tem, da bi se drugim predstavili v lepši luči kot dejansko smo. Psihologi to imenujejo obrambni mehanizmi ega.

Praprotnik v svoji knjigi Psihologija laži (1944, str. 5-6) piše, da je laž varovalni pripomoček v občevanju s socialnim okoljem. Zanj so bistvenega pomena tri temeljne komponente :

- vsebinska komponenta, ki pomeni vsebinsko neskladnost med lažnivčovo pravo mislijo in njegovo izpovedjo te misli;
- osebnostna komponenta, ki se nanaša na lažnivčovo zavestno hotenje, da bi varal;
- socialno – odnosna komponenta pa vključuje lažnivčev odnos do nalaganega subjekta.

Povzetek, ki vsebuje vse tri komponente prave laži bi bil, da »laže, kdor se drugače izraža, kakor misli, da je res in to z namenom, da bi sogovornika zapeljal v zmoto.« Zato obrambnih mehanizmov, ki potekajo nezavedno, z namenom, da bi opravičili svoje neuspehe pred samim seboj in pred drugimi, oseba pa verjame, da je to, kar govori resnično, ne prištevamo med laganje in jih še težje odkrijemo.

2.3. Vrste laži

Poznamo več vrst laganja. Nekatere oblike so hujše, druge pa manj, vendar gre za laganje, ne glede na to, ali se nam zdi upravičeno ali ne. Strokovnjaki glede razvrstitev laži niso enotni. Slovenska psihoterapevka mag. Veronika Seles (2010) je v svojem članku laži razdelila v sedem skupin, sodobnejši avtorji (Bandur, 2017, str. 18) pa jim dodajajo še posebno, modernejšo izvedbo »virtualnih laži«, ki se predvsem v zadnjem času širijo po spletu.

1. **Popolno oziroma črno laganje:** To je izmišljanje dejstev. Barnes (1994, str. 13, po Karačić, str. 72) jih imenuje tudi krute ali zlonamerne laži, katerih namen je povzročiti škodo. Nekateri nezvesti partnerji gredo v prav neverjetne skrajnosti in si izmišljajo zapletene zgodbe z dovršenimi podrobnostmi, vse to pa zato, da bi svoje laganje podkrepili z verodostojno zgodbo in vzbudili ljubosumje pri partnerju.
2. Temu nasprotno je **belo oziroma nedolžno laganje:** Pri tej obliki laganja lažnivci del zgodbe namerno izpustijo oziroma prikrijejo del resnice. Kritični del resnice izpustijo, da ne bi koga prizadeli. Takšne laži navadno veljajo za manj problematične. Barnes (1994, str. 13, po Karačić, str. 72) jih imenuje tudi socialne ali altruistične laži in izpostavlja, da je njihov namen dober. Ko negotova mladostnica povpraša svojo prijateljico o fantu in nakaže, da ji je všeč, dobra prijateljica ne bo podrobno opisovala pomanjkljivosti tega fanta, ki jih je spoznala na neki zabavi, ampak jih bo dobronamerno zamolčala.
3. **Družbeno sprejemljive laži:** Tovrstne laži veljajo za "bele", njihova funkcija pa je nekakšno "podmazovanje" medosebnih odnosov. Včasih so izgovorjene tako samodejno, da jih ljudje sploh ne zaznajo. Takšne laži so v rabi predvsem zaradi spoštovanja občutkov drugih, njihov namen pa ni prevara. Barnes (1994, str. 13, po Karačić, str. 72) jih imenuje zaščitniške laži, katerih namen je zaščititi interese neke druge osebe. Takšni so odgovori na vprašanje: »Kako si?« z »Hvala, dobro!«, ali razlaganje, da si obiska sorodnikov vesel, ali da je bila zabava res prijetna.
4. **Šaljivo laganje:** Zabava poslušalce, vsaka motivacija za prevaro je "začasna in nagajiva". Primer takšne laži so prvoaprilske potegavščine, na dan, ko je laganje dopustno in se ga poslužujejo ljudje v zasebnem, pa tudi v javnem življenju. Takšne laži npr. obveščajo bralce določenega časopisa, da je neka znana pevka noseča (čeprav ni), ali da je izdala neko novo, zelo priljubljeno zgoščenko, čeprav že nekaj časa ni dala na tržišče novih hitov. V šoli pa je primer takšne potegavščine informacija, da odpade učna ura.
5. **Nesebično laganje:** To so laži, katerih namen je omiliti trpljenje, ali pa okrepiti samozavest druge osebe. Nastopi, ko partner ob vprašanju o primernosti obleke pri svoji ženi to pohvali kot izjemno, zato, da bi soprogi vzbudil samozavest in obvaroval družinski proračun pred novimi nakupi, ali ko manj samozavestna prijateljica povpraša o svojem izgledu, pa ga pohvalimo, čeprav ga sicer ne bi.
6. **Agresivno laganje:** Namen takšnega laganja je prizadeti drugo osebo, ali pa si pridobiti določeno prednost ali korist. Takšno laganje je zlonamerno, posluhuje pa se ga npr. oseba, ki podrobno opisuje ženi varanje njenega soproga, pri tem pa doda še hujše prekrške, da bi ga očrnila in da bi bila žena še bolj razočarana zaradi moževega obnašanja, posledično bi ga zapustila in bi bil potem prost zanjo.
7. **Obrambno laganje:** S tovrstnim laganjem poskušamo zaščititi druge in sebe in je v pomoč pri interpretaciji pomena partnerjeve nezvestobe. Gre za laži, s katerimi oseba zmanjša svojo vlogo pri razpadu partnerske zveze in si za obrambo ugleda izmisli zapeljive sodelavke, s katerimi jo mož vara.
8. **Virtualne laži:** Te se nanašajo na izjave, ki so povsem izmišljene za večjo branost, ali pa bi jih lahko razumeli kot resnične, vendar so zavajajoče. Deloma gre za šaljivo laganje, a piscem prinaša materialne koristi, kar ga uvršča med agresivno laganje. Takšna je npr. Novica o petindvajset kilogramskem dojenčku, opremljena s fotografijo tolstega otroka in virom informacije (povzeto po Bandur, 2017).

2.4. Vzroki za laganje

Vzroke laganja drugim ljudem strokovnjaki pogosto povezujejo s težnjo po pozornosti ali s strahom (pred kaznijo, prepirom, zavrnitvijo, izgubo...), ali pa s posnemanjem drugih ter preizkušanju svojih prevarantskih moči, ali pa zgolj z zahtevami situacije (blefiranje pri igri pokra ali igranje druge osebe in njenega doživljanja na igralskem odru). Različni vzroki se med seboj prepletajo in dopolnjujejo, imajo tudi različno vlogo pri različnih osebah.

Običajno lahko ugotovimo, da **ni enostavnega, enoznačnega vzroka laganja**.

Da bi bolje razumeli, zakaj ljudje lažemo moramo dobro poznati **značilnosti situacije**, v kateri se je oseba znašla. Nekatere situacije (npr. igra pokra ali v pogajanjih) pričakujejo oz. zahtevajo določeno stopnjo laganja in ponarejanja čustev, v drugih, kot so npr. partnerski odnosi, je to manj zaželeno.

Poznati moramo tudi **značilnosti osebe in njeno zgodovino**. Izjemno vpljudne osebe, ki so bile vzgojene tako, da je treba ponarejati svoja čustva in biti do drugih prijazen, se bodo zahvalile za čudovito darilo ali izjemno zabavo, čeprav odhajajo med prvimi »zaradi družinskih obveznosti«.

Na pogostost in vrsto laganja pa vpliva še veliko drugih dejavnikov. Pomembno je, **komu se zlažemo** (nadrejenemu ali policistu ali otroku ob cesti, dobremu znancu ali morda celo nekomu, ki smo ga prvič srečali). Karačičeva (2009, str. 79-80) poudarja pomen kulture: v kolektivističnih kulturah, kjer je nujno spoštovanje avtoritete in za to žrtvovati osebne interese (npr. južna Azija), je laganje drugi skupini popolnoma sprejemljivo vedenje. V bolj individualističnih kulturah, kjer je večina članov bolj enakovredna (npr. Izrael), pa je laganje npr. z namenom pridobiti poslovno pogodbo z lažjo nekoliko nižje (a v vseh kulturah zelo visoko). Žigonova (2009) izrecno izpostavlja, da laganje lahko spodbujajo **družinske in kulturne vrednote ali moralna merila**. Družine, ki strogo kaznujejo neprimerno vedenje, naj bi protislovno obenem spodbujale laganje zaradi izogibanja kazni. Družina spodbuja laganje tudi s tem, da se zanj ne zmeni in ga ne prepozna kot problem.

Zandan (2014) poudarja, da pogosto lažemo zato, ker nam to prinaša koristi, brez škodljivih posledic. Meni celo, da je laganje »posledica evolucije«, saj je tisti, ki je bolje lagal, dobil večjo nagrado, hrano, lepšo žensko... in da se uspešno laganje še danes izplača. Omogoča ohranjanje dobrih odnosov s pomočjo »belih laži«, ki predstavljajo »socialno lepilo« in so blažilec težav. A kadar gre za zanikanje storjenega prekrška ali celo zločina, za lažno obtožbo ali pridobitev pogodbe s prevaro..., laž nekoga zagotovo prizadene in ni družbeno zaželeno, zato se jo obsoja in preganja. Hulsmanova v ljubezenskem romanu Brenčanje v srcu nedvoumno izpostavi, da dolgoročno ni vredno varati in lagati, ker z lažjo človeka prizadeneš in za vedno izgubiš njegovo zaupanje.

Ekman (2009) razlikuje deset vzrokov laganja, ki se med seboj dopolnjujejo in prepletajo.

Kot **najpogostejši vzrok za resne laži navaja izogibanje kazni**. Lahko gre za drobnejšo laž predšolskega otroka, ki s prsti od marmelade trdi, da se je ni dotaknil, izogibanje kazni za prehitro vožnjo, ali pa laganje mladostnika, da se ni mogel oglasiti staršem, ker se mu je izpraznila baterija na telefonu.

Temu podobno je **laganje zaradi varovanja koga drugega** pred kaznijo, če gre za prijatelje, sorodnike, sodelavce ali partnerja, tudi če se z njegovim dejanjem ne strinjamo. Ko ne želiš, da bi bil tvoj prijatelj kaznovan in zamolčiš podrobnosti dogajanja na zabavi njegovim staršem. Celó ko zavrneš pričanje proti sorodniku, ti to omogoča celo zakonodaja, kar kaže, da družba takšne laži lažje prenese, kar pa še ne pomeni, da jih tudi odobrava, vseeno pa razumejo konflikt človeka in spoštujejo njegove motive za molk.

Poznamo tudi **laganje za zaščito pred morebitno nevarnostjo ali škodo**, tudi če ne prekršimo nobenega zakona. Ko je otrok sam doma in sliši neznanca, ki trka na vrata, se zlaže, da oče spi in naj se raje oglasi pozneje. S tem je iznajdljivo zaščitil sebe in stanovanje pred potencialno nevarnostjo.

Podobno je laganje za **zaščito zasebnosti in izogibanje konfliktom in morebitnim prepirom**. Ko hčerka na materino vprašanje o tem, s kom se je pogovarjala po telefonu odgovori z imenom prijateljice in ne fanta, ki ga mati ne mara, zaščiti svojo zasebnost, se izogne konfliktom in verjetnim prepirom. Če bi materi odgovorila, da je to njena osebna stvar, bi verjetno prišlo do konflikta s skrbno materjo, do očitkov in mučnih preprirov, ki pa se jim z lažjo spretno izogne.

Ljudje lažejo tudi zato, da bi **se izognili zadregi oz. izgubi ugleda**. Ko otrok trdi, da je stol moker zaradi polite vaze in ne zato, ker mu je enostavno ušlo v hlače, to ponazarja to vrsto laži. V takšnih primerih je vzrok za laž naša negotovost glede svojega položaja v družbi. Lažemo, da bi ohranili priljubljenost in ugled. Ko se dijak zlaže, da je doma pozabil svoj zvezek, ker ga ne želi pokazati učitelju, saj so v njem tabele križcev in krožcev, ki jih je risal med poukom s sošolcem in neprimerne opazke o razlagi učitelja, se je izognil zadregi in temu, da bi z učiteljem pokvaril dober odnos. Značilni primeri takšnih laži se nanašajo na laganje o materialnem stanju, položaju v službi ali poslovnih uspehih.

Motiv za nekatere laži je **pridobitev spoštovanja drugih**. Bahanje z nečim neresničnim je lep primer take vrste laži. Pogosto je pri majhnih otrocih, manj naj bi ga bilo pri starejših. Če je taka laž odkrita, škoduje ugledu osebe, a ne tako hudo kot druge vrste laži, pri katerih gre za kršenje zakonodaje ali dogovorov. Primer za to je, da se nekdo hvali s prijateljstvi z znanimi osebami, čeprav jih je le bežno srečal, saj želi pridobiti na ugledu pred občinstvom, kateremu svoja poznanstva razlaga. Zandan (2014, TED) kot najpogostejše vzroke laži predstavlja prav to, da se želimo drugim predstaviti v lepši luči, kot da smo oseba, ki bi radi bili in ne to, kar v resnici smo. Izpostavi, da naše pripovedi usmerja domišljija in želje, zato uporabljamo pri tem tudi drugačne »lingvistične vzorce prevare« kot je to običajno. Ta motiv laganja je tudi najbližje uporabi obrambnih mehanizmov, ki pa za razliko od laži, ki se je zavedamo, poteka nezavedno. Vendar je v praksi težko potegniti ostro ločnico med laganjem, ki poteka zavestno in obrambnimi mehanizmi. Dober primer za ponazoritev tega je ljudsko spoznanje, da **nekdo tako laže, da še sam sebi začne verjeti**. Torej je laž sprva lahko namerna, kasneje postane nezavedna in oseba žrtev samoprevare. Lep primer za to je bil fašistični vodja Giuseppe Mussolini, ki je pred drugo svetovno vojno lagal o številu svojih vojaških enot, saj je navedel dvakrat večje število. Zavedel je mnogo ljudi, a čez nekaj let tudi sebe, saj je začel verjeti v svojo laž in je slepo verjel tudi v moč svojih sil. Ko je ugotovil dejansko stanje, je bilo že prepozno (po Ekman, 1992, str. 15 – 24).

Pogosto **lažemo iz vljudnosti**, ko se znajdemo v socialnih situacijah, kjer se od nas to pričakuje in želi. Ko nas prijateljica povpraša, kako izgleda v neki obleki ji ne bomo iskreno povedali, da izgleda grozno, prav tako ne predavatelju, ki nas osebno povpraša, če nam je bilo njegovo predavanje zanimivo ne bomo priznali, da je bilo tako dolgočasno, da smo skoraj zaspali. Zdi se, da nas proces socializacije nauči, da naš izpraševalec oz. »tarča laganja« niti ne pričakuje resnice in na nekem nivoju celo želi biti zavedena, da bi se počutila bolje, pridobila na samozavesti in to ji z lažjo omogočimo. Družba takšne laži večinoma podpira in nas k takšni »vljudnosti« tudi vzgaja.

Nekateri ljudje **lažejo zgolj zaradi adrenalina, ki jih preplavi ob laganju in preizkušanju svojih prevarantskih moči**. Otroci v neki fazi odraščanja laže svojim staršem zgolj zaradi tega, da vidi, če mu bo uspelo. Ne verjame več pravljicam, da bo lažnivcu zrasel dolg nos kot Ostržku in da s tipanjem nosu lahko starši ugotovijo, če se je zlagal. Še kasneje radi pripovedujejo laži, ker jih to vznemiri. Pri patoloških lažnivcih z dolgo zgodovino pogostega in ponavljajočega se laganja ni mogoče odkriti očitnega psihološkega motiva ali kakršnekoli koristi.

Nekatere **laži so vezane na naše delo** ali prostočasne aktivnosti. Ekman (1992, str. 15 – 24) tega ne šteje kot prave laži, saj pravi, da se v takšnih situacijah niti ne pričakuje popolne resnice. Dramskemu ali filmskemu igralcu, ki se živi v vlogo igrane osebe na odru ali platnu in vrhunsko odigra neke situacije ter čustva v njih, ne bomo rekli lažnjivec, temveč dober igralec. Tudi v igri pokra ne pričakujemo iskrenosti pri soigralcih. Še pri akviziterju, ki prodaja neke izdelke, ne pričakujemo, da nam bo izpostavil vse pomanjkljivosti in reklamacije tega izdelka, pač pa predvsem njegove kvalitete.

2.5. Pogostost laganja in razlike med spoloma

Markeževa (2015) navaja, da se v povprečju zlažemo 200 krat na dan, moški pogosteje kot ženske, a ne navaja raziskav, iz katerih naj bi za Slovenijo dobila takšne podatke. Natančnejše podatke o pogostosti laganja navaja Zandan (2014), ki je ugotovil 10 – 200 laži dnevno, a izpostavlja, da gre pri večini primerov za drobne, nedolžne konvencionalne laži, značilne za neko kulturo. Sem spadajo laži, ki jih izrečemo otroku, ko pohvalimo njegovo risbo, čeprav ni nič posebnega, ali ko pretiravamo, da se že dolgo nismo tako dobro počutili na neki zabavi. Najpogostejše pa naj bi bile laži, s katerimi se drugim želimo predstaviti v malo lepši luči, kot da smo malo bolj delavni, prijazni in zanesljivi kot sicer. Redkejša pa so tiste »resne« laži, zaradi katerih nastopijo resnejše posledice in izguba zaupanja. Psihologinja Bella DePaulo pa je na vzorcu 147 ljudi ugotovila, da so povprečno na teden 1,5 krat dnevno namerno zavedli druge. To je malo v primerjavi z študijo, ki navaja, da se dve osebi, ki se prvič srečata, v povprečju zlažeta trikrat v desetih minutah (po dnevnik.si, 2011). V oddaji Ugriznimo znanost (2017) z naslovom Odkrivanje laži pa Čučkova navaja, da **se zlažemo 2 – 10 krat na dan**.

Ob takih podatkih je zanimivo provokativno vprašanje, ki si ga zastavi že Markeževa (2015) in sicer ali so takšne laži prekršek in greh ali ne. Sklene, da »praviloma ne, zlasti kadar z njimi nikomur ne škodite in nikogar ne prizadenete«. Meni, da jih je mogoče bolj razumeti kot vsakdanjo diplomacijo, ki izvira iz pretirane vljudnosti, strahu, negotovosti in kvazi dobre vzgoje, ki človeku ne dovoli, da bi nekoga prizadel. Gre za drobne laži, s katerimi zdravnik pomiri prestrašenega pacienta, ali odvetnik po krivem obtoženega, ali učiteljica učenca, ki dvomi v svoje sposobnosti... Prepričanje o tem, kakšne bi bile posledice, če ne bi nič lagali, podkrepi s trditvami strokovnjakov z Inštituta za raziskovanje in mentološke študije (mentilogija je veda o laži), češ, da so ljudje, ki so preveč neposredni in resnicoljubni, v svoji okolici zelo nepriljubljeni in nezaželeni, pogosto celo osovraženi.

Zanimiva je raziskava, ki kaže, da po telefonu laže kar 37% ljudi, v neposrednem pogovoru 27%, preko SMS sporočil 21% in preko e-pošte le 14% ljudi. Od tu izvira splošno priporočilo, da če želimo zmanjšati laganje sogovornika, raje prosimo, naj nam to napiše v elektronsko sporočilo (po Arher, 2014). To je v skladu s starim pregovorom, da zapisana beseda ostane. Pirc Oreškovičeva (2009) pa izpostavlja problem, da mnogo ljudi laže, ko pišejo življenjepis, ker so prepričani, da potencialni delodajalec ne bo preverjal napisanega. Vsak tretji naj bi po njenih ugotovitvah v življenjepisni poveljavi vsaj eno dejstvo, da bi tako pridobil prednost pred drugimi kandidati. Pri spletnih zmenkih naj bi lagala več kot polovica uporabnikov, večina za zabavo, desetina zaradi želje po spolnih odnosih (24ur.com, 2017).

Zapisanemu torej ne gre vselej verjeti. Pirc Oreškovičeva zato pesimistično zaključi, da ni nič čudnega, če gre toliko odnosov vseh vrst po zlu, če pa je več kot 60 odstotkov vsega, kar izrečejo odrasli, večja ali manjša laž. A pri tem je zanimivo ugotavljati **razlike v pogostosti in vrstah laži med spoloma**. Markeževa (2015) precej stereotipno piše, da se moški pogosteje zlažejo v zasebnih zadevah, ker se želijo izogniti sporom, nesoglasjem, kompleksnim problemom in zapletenim medsebojnim odnosom, obenem pa povečati svoj ugled in veljavo. Ženske pa naj bi se večkrat zlagale iz dobrote, prijaznosti in naklonjenosti, kadar tolažijo, spodbujajo, mirijo, želijo motivirati in pohvaliti druge ali ko nočejo z resnico koga ponižati, užaliti, prestrašiti, zavrniti, onemogočiti ali prizadeti. Koširjeva (2010) pa sklene, da moški lažejo raje in pogosteje od žensk, a ne tako spretno in učinkovito. Znana nemška psihologinja in mentologinja Estera Holsmanpoetter pa misli, da se moški te nespretnosti zavedajo, zato laži skušajo podkrepiti z dokazi in argumenti, pri katerih pa se tudi po nepotrebnem zapletejo, saj naj bi lagali manj prefinjeno kot ženske.

Ženske naj bi najpogosteje lagale glede telesne teže (84%), zamujanja (66%), orgazma (58%), denarja, porabljenega za nakupe (55%), starosti (54%), ljubezni (privolijo, a mislijo ne 52%) zvestobe partnerju (51%), ocenah svojih otrok (33%), številu pokajenih cigaret (31%), socialnem statusu in dohodku (29%) in zaposlitvi (28%). Moški naj bi največkrat lagali o zvestobi partnerki (82%), o ljubezni (ko rečejo da, mislijo pa ne 79%), o dohodku (71%), zamujanju (67%), ceni kupljenega blaga (49%), telesni višini (48%), telesni teži (25%), ocenah svojih otrok (19%), številu pokajenih cigaret (15%), le redko o orgazmu (3%). Ženske naj bi po podatkih v virih bolje prepoznavale laž, saj naj bi ženske v 75% odkrile lažnivca (zlasti, če gre za partnerja), moški pa so uspešni pri tem le v 25%. (po Kornet, 2016)

2.6. Vrste lažnivcev in kako se lažnivec razvije

McAllister (2014) loči štiri osnovne vrste lažnivcev in sicer:

1. **Občasni lažnivec**, ki laže redko in ob laganju občuti sram in krivdo.
2. **Pogosti lažnivec**, ki laže pogosto, a pri laganju je površen in svoje laži slabo prikrije.
3. **Gladki lažnivec**, ki laže tako pogosto, da je že zelo prepričljiv in dober, da ga ne izda niti govorica telesa.
4. **Patološki lažnivec**, ki laže o vsem, tudi o najbolj običajnih stvareh in neprestano pretirava pri pripovedovanju dogodkov. Ne laže zaradi potrebe, ampak že iz navade, tudi kadar od laganja nima prav nobene koristi. Laže prepričljivo, tako da pogosto še sam začne verjeti svojim lažem.

Laganje je večplastno in raznoliko, saj ne gre le za posredovanje neresničnih informacij, ampak včasih za namerno zavajanje in škodovanje drugim. Otrok skozi odraščanje opazuje druge ljudi in njihove odnose, govor in kretnje. Tako kot ostalih socialnih spretnosti se nauči tudi laganja. Rebernikova (2014) navaja: »Laž je kognitivna strategija, ki se razvije skupaj z govorom in jezikom. Ko se naučimo misliti in govoriti, se naučimo tudi lagati. Laž lahko interpretiramo tudi kot obliko socialne zrelosti, ki kaže na normalen razvoj pri otroku. Bolj kot ob otrokovi laži, ko gre sprva za majhne, nedolžne laži, bi morali biti starši zaskrbljeni ob njegovi nezmožnosti za laganje. Laž je namreč del otrokovega normalnega razvoja. Nezmožnost za laganje bi kazala na nevrološko okvaro v možganih, ki onemogoča kombinatoriko mišljenja in socialno predvidljivost.

Laži so v določenem razvojnem obdobju bolj prisotne in sčasoma, nekje do 12. leta, izzvenijo. Pomemben je odziv staršev. Majhne, nedolžne laži v teh letih namreč ne pomenijo, da se bo otrok razvil v patološkega lažnivca. Če pa starši in družba laži ne korigirajo, lahko te postanejo del otrokove patološke osebne strukture.«

Najzgodnejše laži pri otrocih so povezane z njihovo domišljijo, ki se v predšolski dobi razcveti in jo še dodatno spodbujajo pravljice, risanke, gledališke igre...

Štiriletnik še ne razlikuje dobro med resničnostjo in domišljijo, zato verjame v domišljjske like in pravljične junake. Tudi če mu starejši brat pove resnico o vilah, škratih, parkeljnih in treh dobih možeh (Miklavžu, Božičku in Dedku Mrazu), temu noče verjeti. Tako zelo si želi pozornosti, sprejetosti, pohvale in pripadnosti njemu dragih bližnjih oseb (staršev, sorojencev, vrstnikov...), da pove ali stori kaj nenavadnega, da bi ga opazili in cenili, da bi bil pohvaljen.

Največ pozornosti otroci prejmejo, kadar storijo kaj neprimerne ali povejo kaj nenavadnega, nepoznanega ali skrb zbujajočega. Neprimerno vedenje se običajno kaznuje, laganje pa postane strategija, ki jim omogoči pozornost in včasih občudovanje starejših (le kakšno domišljijo ima ta otrok), ali pa kaznovanje zaradi laži (ki prinaša negativno pozornost, kar je za otroka lahko boljše kot biti neopažen).

Otroci se pogosto zlažejo zato, da bi se izognili kazni ali ponižanju, ne pa da bi koga prevarali ali ogoljufali, odrasli pa se morajo povprašati o vzrokih laganja. Če pa otrok doseže svoje cilje z lažjo je po mnenju Lavriča, z Inštituta za družinsko terapijo, svetovanje in izobraževanje (2014, po Rebernik) spoznal, da ga iskrenost lahko spravi v stisko, laž pa reši in taka izkušnja je vodilo za ravnanje v prihodnosti. Grožnje in kazni zaradi laganja v njem vzbudijo občutke krivde in rušijo njegovo dobro samopodobo, iz te stiske pa se pogosto izvije z novimi lažmi. Če pa starši otroku zaupajo in ga sprejemajo, lažje preraste otroške laži in kasneje zanje nima več razlogov, saj je dovolj močan, da se sooči z resnico.

Z razvojem superega otrok nekje ob vstopu v šolo (v starosti 6 do 7 let) začne ločevati laž od resnice. V tej starosti se po Waltersu (2004) začne laganje z namenom, a pogosto še ne pomisli na posledice laži, saj jim je pomemben le trenutni učinek laži (izogibanje kazni, maščevanje, pohvala odraslih...).

Psihologi si niso povsem enotni glede tega, kaj poveča verjetnost laganja pri otroku. Nekatere raziskave patoloških lažnivcev nedvoumno nakazujejo, da gre za nevrološke razlike med bolj resnicoljubnimi in lažnivimi osebami. Krivec (2011, str. 8) povzema študije več psiholoških raziskav in ugotavlja, da imajo patološki lažnivci v možganih več belih celic kot običajni ljudje in zaradi tega, kot kaže, lahko lažejo brez občutkov krivde. Ugotavlja, da avtisti, ki se zelo težko ali nič ne lažejo, te bele snovi v možganih nimajo. Po drugi strani pa mnogo psihologov (po Pirc Oreškovič, 2009) laganje smatra za naučeno lastnost, podobno kot agresivnost in izpostavlja, da se ti dve lastnosti pogosto dopolnjujeta.

Ko otrok ob vstopu v šolo obvlada osnovna pravila socialnega obnašanja, že dobro razlikuje laž od resnice. Čim bistrejši in socialno zrelejši je otrok, tem prej ju razlikuje. A želja umikati se v magijski doživljajski svet in vera v nestvarno s prevlado realističnega mišljenja in vstopom v šolo ne usahne. Dokazuje jo zanimanje za vse nenavadno, čarobno, nadnaravno, imaginarno, ki se nadaljuje v naslednja razvojna obdobja. V zgodnjem šolskem obdobju aktualne pravljice o Ostržku postopoma zamenjajo zgodbe Lažnivega kljukca in Pike Nogavičke, ki sta oba mojstra v pretiravanju in izmišljanju.

V poznejšem šolskem obdobju so najbolj priljubljene Zgodbe iz Narnije, ter knjige in filmi o Harryju Potterju in Gospodarju prstanov, kjer je čarobni svet domišljije in čarovništva predstavljen kot bolj zanimiv in barvit od sivega vsakdanjika. Zato **občasne manjše laži, ki pomagajo razvijati domišljijo in namišljeno zadovoljiti določene potrebe najstnikov, niso nič posebnega.**

Najstniki pogosto prikrivajo določene podrobnosti iz svojega življenja, ki so jih še pred kratkim delili s svojimi starši, npr. to, kaj se je dogajalo v šoli, kako je bilo na prijateljevi zabavi, kdo jim je bolj všeč in zakaj. To kaže na njihov razvoj in težnjo po osamosvajanju iz okvirov družine.

V obdobju adolescence (po Blaney, 2011) se mladi največkrat zlažejo svojim staršem, (pogosto pa tudi učiteljem, trenerjem, policistom in drugim avtoritetam).

Razlogov je več, Blaney pa izpostavi:

1. **Preizkušanje meja,** preko katerega mladostnik spoznava, kakšne so posledice, če se ne drži dogovorov in kako se iz takšnih situacij rešiti. Če pride domov po dogovorjeni uri in se mu uspe dobro zlagati, da mu starši to opravičijo, bo kasneje nagnjen k temu, da večkrat laže. Ko se bori za povečanje samostojnosti in zaupanja staršev, preizkuša razne strategije, tudi laganje in od učinkov je odvisna pogostost laganja v drugih socialnih situacijah.
2. **Osamosvajanje in uveljavljanje pred vrstniki.** Vpliv vrstnikov in želja po samostojnosti in oddaljevanju od družine raste, zato kršenje zahtev in nasvetov staršev ne razume kot laganje, ampak kot samostojno odločanje o svojem življenju. Če starši npr. mladostniku prepovedo kajenje, bo to verjetno preizkusil iz ključovalnosti in kasneje pred starši zanikal svoje dejanje.

To, ali bo mladostnik nagnjen k pogostejšemu ali redkejšemu laganju, je odvisno od mnogih dejavnikov. Nekateri ne izpostavljajo le posledic, ki sledijo njegovim lažem, ampak predvsem vpliv socialne skupine in zglede staršev in vrstnikov. Če starši na blagajni lažejo, da je bratec leto mlajši, da bi dobili cenejše karte, s tem dajejo jasen zgled, da je laganje dopustno, če prinaša korist in mladostnik takšno vedenje opazuje in posnema. Če vrstniki lažejo, da doma berejo knjige za domače branje, potem pa prosijo za obnovo in jo zapišejo, čeprav knjige niso prebrali, dajejo zgled goljufanja in laganja. In če sošolka ostane doma, da se lahko dobro pripravi na test in odpiše odlično, ker se je zlagala, da jo boli trebuh in so ji starši izostanek opravičili, dobi mladostnik sporočilo, da se laž izplača (Prtain, po Guilbert, 2016).

Laganje je torej običajno v številnih socialnih situacijah (kar pove že podatek, da naj bi se večina med nami po poročilih oddaje Ugriznimo znanost zlagala 2 – 10 krat na dan). A nemški zdravnik Delbrüch je prvi opisal tudi **patološke lažnivce**. To so osebe z dolgo zgodovino ponavljajočega se laganja, za katero ni nobenega očitnega psihološkega motiva ali koristi (Krivec, 2011, str.8, po Dike, 2008). Patološki lažnivci so odlični manipulatorji, brez občutkov krivde in slabe vesti, ki hočejo vedno imeti prav, sicer postanejo nesramni. Skrajna oblika patološkega laganja je **fantastična psevdologija** oz. bolezenska težnja izmišljanja fascinantnih dogodkov, katere si predstavljajo kot resnične. Ob tem si ustvari pripovedovalec fantazije, v katere verjame, da so se res zgodile (Krivec, 2011, str. 8, po Loga 1999).

2.7. Prepoznavanje lažnivca

Ker je laganje pomembna socialna spretnost, ki se jo učimo z opazovanjem, posnemanjem in preizkušanjem v praksi, zanjo velja star pregovor, ki pravi, da vaja dela mojstra, mojster pa vajo. Otroci poslušajo svoje starše, ko rečejo: »tega ne povej babici, drugače bomo v težavah«, ali »reci, da nas čez vikend ne bo doma«, ali pa »najmlajši je star 11 let«, da lahko kupijo cenejšo karto za otroka, čeprav je že dopolnil 12 let. Podobne oblike vedenja opazijo tudi izven doma, saj mu zdravnica zagotovi, da ga ne bo nič bolelo, potem pa ga, ko pogumno nastavi roko, zaboli zaradi igle. Celo naš make-up ali pa obleka nam pomagata zavajati. Za ljudi je **laganje orodje za preživetje** (po Navarro, 2008, str. 208). Po drugi strani pa je **potrebno ohraniti tudi vero v poštenost in besedo ljudi**. Če otrok ne bi verjel staršem, da bodo prišli ponj v vrtec, bi ga bilo ves čas strah, da jih ne bo in da so ga zapustili. Če ne bi mogli zaupati zavitemu izdelku v trgovini, bi morali raztrgati vso embalažo pred nakupom. Potrebujemo vero v poštenost, laganje in goljufije pa obsojamo. Ko je Adolf Hitler lagal Nevillu Chamberlainu, je trpelo preko petdeset milijonov ljudi. Ko je Richard Nixon lagal ameriškemu ljudstvu, je to prizadelo ugled vseh politikov. Ljudje računamo na to, da bodo vodilni moške v državi govorili resnico. Ko delamo v podjetju, vodstvu zaupamo, da bomo za opravljeno delo prejeli plačilo. Prijateljem in družini, pa tudi državi in podjetjem moramo zaupati, saj je to ključnega pomena za poslovne ali zasebne odnose. Lahko smo veseli, da so ljudje večinoma iskreni in da so mnoge laži, ki jih slišimo, »zgolj« bele. Ko pride do resnejših prevar in negativnih laži, pa želimo izvedeti resnico.

Že tisočletja so ljudje uporabljali različne metode, da bi prepoznali prevaro. O prepoznavanju laži skozi spremljanje različnih znakov je veliko napisanega, največ tehnik pa se osredotoča na govorico telesa pri lažnivcu. Pri tem velja predpostavka, da bomo lažnivca veliko prej odkrili na osnovi nezavednih sporočil, ki jih oddaja, kot pa na osnovi tistega, kar pripoveduje. Nekatere tehnike so zelo laične in celo zabavne (potipaj nos otroku, da vidiš, če je mehak, ker se je zlagal), druge so kompleksnejše, saj analizirajo skladnost izgovorjenega besedila in sporočil, dobljenih z mikrogestami. **Mikrogeste, ki naj bi nekontrolirano izdajale lažnivce,** naj bi bilo trzanje obraznih mišic, oženje in širjenje zenic, drobne sledi znoja, hitrejša trepetanje očesnih vek, drugačni gibi ustnic... Le za nekatere najbolj pripravljene in nadarjene lažnivce velja, da zmorejo prevarati tudi z govorico telesa, pogosto zato, ker jim je laž sestavni del posla, ki ga vsakodnevno opravljajo. Karizmatični in uspešni politiki, dobri igralci in odvetniki, televizijski voditelji... so se izurili v zavajanju in izostrili gestikulacijo tako dobro, da jim ljudje brez zadržkov verjamejo (po Pirc Orešković, 2009).

Markeževa (2015, citat s spletnega portala Viva) navaja, da je mogoče »s kančkom psihološke spretnosti in natančnega opazovanja zanesljivo ugotoviti, kdaj človek laže.«:

1. **Splošno pravilo** pravi, da tisti, ki lažejo, govorijo manj, počasneje, ter se večkrat zmotijo, lahko pa govorijo hitreje in se večkrat zmotijo.
2. **Očesni stik:** oseba, ki laže, se izmika očesnemu stiku in med govorjenjem ne gleda v poslušalca. Ljudje, ki jim uspe vzdržati naš pogled manj kot tretjino pogovora, najverjetneje skrivajo kak podatek. Pri tem so izvzeti spretni lažnivci, saj ti lahko zelo dolgo vzdržijo očesni stik in nadzorujejo izraz obraza.
3. **Primerjava:** opazujte kretnje druge osebe, ko veste, da odgovarja na enostavno vprašanje in govori resnico. To je najpomembnejši del. Ko sumite, da nekdo laže, primerjajte njegov nepošteni odgovor z načinom, kako odgovarja, ko govori resnico.
4. **Mimika:** v sproščenem, pretežno resničnem pogovoru je človekova mimika živahna, dinamična in spremenljiva, pri lažnivcu pa obraz refleksno dobi podobo maske; mimika je nenaravna in minimalna ali je skorajda ni.
5. **Kretnje,** ki so v sproščenem pogovoru tekoče, spontane, prikupne, skladne in mehke, postanejo zavrte, toge in zadržane, pogosto celo neusklajene in prisiljene. Dobri igralci in prevejani lažnivci se raje popolnoma umirijo in pri sporočanju neresnice sploh ne uporabljajo kretenj.
6. **Višina glasu:** laganje je povezano tudi z dvigovanjem glasu – glas je višji in bolj cvileč oz. piskajoč.

7. Lažnivčevo govorjenje se spremeni. Hitro postane pretirano izumetničeno, hitro, glasno, s preveč poudarki, nerazumljivo ali celo nesmiselno; lažnivec se izgublja v nepotrebnih podrobnostih in zatrjevanju oziroma ponavljanju. Sumljivo je tudi pretirano priseganje in obljubljanje.

8. Tudi besede razkrivajo lažnivca: bodite pozorni na naslednje znake, kot so odgovarjanje na vprašanje z vprašanjem, ponovitev ugotovitve, namesto odgovora, stavki kot sta "govorim ti resnico" in "tebi že ne bi lagal", obtoževanje ("Ali praviš, da lažem?"), daljši premor pred odgovorom, zatikanje, jecljanje...

9. Ko obstaja notranji konflikt, se možgani ne odzivajo normalno, temveč ustvarjajo signale, ki osebi, ki laže, onemogočajo, da bi ohranila enake kretnje, ton glasu in držo glave, kot jih ima, ko govori resnico. **Značilni znaki govorice telesa, ki kažejo na notranji konflikt:** polaganje rok na usta, roke na nos ali ušesa, premikanje rok ali prstov, stiskanje rok, pomik glave v stran, obračanje glave, umikanje telesa nazaj, pogostejše mežikanje, povešanje oči v levo ali desno, priprte veke med odgovarjanjem, povišanje tona glasu ...Tudi brezosebno zrenje v oči in obraz brez izraza lahko skriva laž.

10. Potlačeni izrazi in mikroizrazi: izraz obraza je najlažje nadzirati, zato ga je tudi najtežje razvozlati. Nobeno posebno obnašanje ne pove odkrito, da oseba laže, sogovorniki pa raje gledajo v obraz tistega, s katerim komunicirajo. Tako imenovani prehodni izraz obraza ali mikroizraz spreleti obraz v manj kot petini sekunde – to so trenutki resnice, ko denimo nasmeh zamenja žalost ali jeza. Te izraze opazimo le nezavedno. S tem lahko razložimo, zakaj imamo včasih občutek, da nas kdo ne mara, čeprav je do nas zelo prijazen. Potlačeni izrazi so iskrena čustva, ki se oblikujejo, dokler sogovornik ne doume, kaj se dogaja, zato jih lažnivci hitro zamenjajo z izrazi, ki jih želijo predstaviti drugim. Ti izrazi se pojavljajo veliko pogostejše in trajajo dlje kot mikroizrazi, zaradi česar jih je lažje odkriti, vendar spretni lažnivci navadno zelo pazijo, da se jim ne prikradejo na obraz.

Ali vsi ti znaki zagotovo pomenijo, da oseba laže? Ne nujno! Osebo moramo dobro poznati, da vemo, kakšna je njegova govorica telesa takrat, ko govori resnico in jo primerjati z govorico telesa med lažjo. Že avtorica teh laičnih nasvetov torej zaključuje, da zanesljivo laži ni mogoče prepoznati.

Celo danes nekatere organizacije uporabljajo vzorce pisav, glasovno analizo, merilce krvnega pritiska ali pa detektor laži (poligraf), ki bi jim pomagali odkriti resnico. Vse naštetje metode nimajo zanesljivih rezultatov. **Ne obstaja metoda, stroj, test ali oseba, ki bi lahko 100% zaznala vsako prevaro,** precej visok je tudi delež lažno pozitivnih rezultatov (po Karačić, 2009, str. 73).

Laganje pogosto ugotavljajo z lingvističnimi analizami jezika, ki ga oseba uporablja med pripovedovanjem. Že Walters (2003, str. 80, po Karačić, 2009, str.74) navaja, da prav višina, glasnost in hitrost govora lahko dokazujeta stres in napetost pri govoru. A doživljanje stresa se lahko pojavi zaradi jeze pri iskrenem govorcu, ker smo vanj podvomili, ali pa zaradi razburjenja ob laganju, zato je vedno potrebno primerjati različne vidike govora, predvsem število napak, ki naj bi tudi kazalo na laž. Tudi Zandan (2014) navaja štiri vzorce, ki nezavedno kažejo prevaro in jih tem lažje prepoznamo, čim bolj poznamo to osebo:

1. Lažnivci manj omenjajo sebe (v 1. osebi ednine) in osebne zaimke med pripovedovanjem, več pa pripovedujejo o drugih.
2. Uporabljajo več besed, ki izražajo negativna čustva, ker nezavedno čutijo nelagodje in krivdo zaradi laži.
3. Dogodke poskušajo pojasniti s preprostimi razlagami in enostavnimi glagoli (manj znamenj kognitivne kompleksnosti), ker se možgani upirajo graditvi kompleksne laži.
4. Uporabljajo pa daljše in bolj zapletene stavke, ko vrivajo nepotrebne besede in detajle, ki naj bi podkrepili laž.

V oddaji Ugriznimo znanost - odkrivanje laži (2017) predstavijo najnovejše načine odkrivanja laži s pomočjo sodobne tehnike. Glede uporabe poligrafa Seličeva pojasni postopek in namen, pa tudi zanesljivost. Geršak pokaže delovanje toplotnih kamer, s katerimi merimo spremembe v temperaturi obraza za odkrivanje laži (ohladitev nosu in kotički oči), Repovž pa razloži uporabo funkcijske magnetne resonance in EEG za odkrivanje laži. V zaključku pa poudari, da **zanesljive metode odkrivanja laži kljub napredku tehnike še ne poznamo.**

2.8. Posledice laganja

Govoriti čisto resnico je pogosto težko, neprijazno in škodljivo. Če bi prijateljico iskreno pozdravili z ugotovitvijo, da grozno izgleda in se je na prvi pogled zelo postarala, bi nam verjetno zamerila. V takšnih primerih je bolje zamolčati svojo ugotovitev, izreči drobno laž in nedolžen kompliment. Spet drugi strokovnjaki pa izpostavljajo, da **se začne z majhnimi lažmi, a konča z večjimi in hujšimi** (po Pirc Orešković, 2009). Zanimive pa so ugotovitve ameriških raziskav (Kelly, po Haupt, 2012), ki so z raziskavo v 10 tednih na 110 odraslih dokazovali, da **je iskrenost prava pot do zdravja in dobrega počutja**, saj naj bi drobne laži botrovale glavobolom, vnetemu grlu, žalosti in stresu. Ugotavljajo, da se med laganjem v telesu začno sproščati stresni hormoni, zaradi česar se nam povišata srčni utrip in pritisk. Stres zmanjšuje tudi število belih krvnih celic, ki se borijo proti okužbam in čez čas se lahko pojavijo bolečine v križu, glavoboli, pospešeno bitje srca, menstrualne težave, lahko pride celo do neplodnosti. Skupina, ki se je 10 tednov načrtno izogibala laganju je kazala občutno manj fizioloških težav zaradi stresa in zaradi iskrenosti kot kaže gradila boljše in bolj zadovoljujoče medosebne odnose kot kontrolna skupina. Predstavljajte si, da se želite zlagati svojemu šefu ali partnerju. V sebi gotovo občutite neko napetost, ki se seli od ramen v želodec in v ostale dele telesa. Dr. Linda Stroh, profesorica organizacijskega vedenja na čikaški univerzi zato povzema, da je načrtovanje laži, njeno pripovedovanje, prirojitev resnice ter njeno vzdrževanje naporno, jemlje nam fizično in mentalno energijo. Ko razmišljamo, kaj bomo rekli v nekem trenutku, kako bomo odgovorili na določena vprašanja ..., porabimo veliko svojega časa za zakrivanje laži, namesto za dobra in pozitivna dejanja (po Haupt, 2012).

Laž šolskih otrok, mladostnikov in odraslih je zaradi zavedanja posledic in namena laganja po opredelitvi prava laž, povezana tudi z **občutki krivde in sramu zaradi očitkov vesti**. Ti občutki krivde so različni pri različnih osebah, odvisni pa so od vzgoje in teže same laži (Ekman, 1992). Raztezajo se od blagih občutkov krivde do dolgotrajnih trpinčenj samega sebe, ki včasih prisilijo lažnivca v priznanje, čeprav se zaveda kazni, ki bo sledila. Ko oseba sprejme odločitev, da bo lagala, pogosto ne pomisli na občutke krivde, ki bodo njegove naslednje dni, tedne ali leta obrnili v pekel. Lažnivec v trenutku laganja pogosto ne pomisli na to, kakšni občutki ga bodo doleteli, ko se mu bo žrtev laganja zahvalila za njegovo navidezno pomoč, ali pa ko bo videl, kako je za njihov greh obtožen nekdo drug. Pri nekaterih to vzbudi hude občutke krivde in sramu, za druge pa je to malenkost. Problem se nadaljuje, lažnivci ne razmišljajo o tem, da bodo morali svojo laž verjetno še večkrat ponoviti in jo podkrepiti z dodatnimi dokazi oz. novimi lažmi, s katerimi bodo morali zavarovati svojo prvotno laž.

Občutek krivde bo manjši ali pa skoraj nič, ko ljudje ne delijo vrednot z žrtvijo prevare. Terorist ne bo občutil krivde, ko bo lagal agentom države, ki jo želi napasti. Vohun ne bo čutil krivde, ko bo lagal svoji žrtvi. Vrednote niso skupne in lažnivec bo delal tisto, kar je dobro za njega in njegove interese.

Krivda se bo najverjetneje pojavila takrat, ko laž ni dovoljena. Največja bo ravno takrat, ko bo tarča prevare zaupljiva in ne bo pričakovala laži, saj verjame v iskrenost tistega, s katerim se pogovarja. Krivda bo večja, če bo tarča s samo lažjo izgubila toliko ali več, kot bo lažnivec s samo lažjo pridobil.

Pa vendar obstajajo popolnoma nesebične laži. Reševalec, ki ne pove 11-letnemu dečku, ki je še vedno v kritičnem stanju, da so njegovi starši umrli v letalski nesreči, s tem ne pridobi nič. Po vsej verjetnosti je s tem, da je novico zadržal za nekaj časa, dečku rešil življenje in verjetno zaradi samega laganja sploh ne bo občutil krivde. Tudi določene prevare ne bodo povzročile občutka krivde v situacijah, ko je laž socialno dovoljena, celo pričakovana. Igralec pokra ne bo čutil krivde, ko bo lagal. Prav tako ne poslovnež, ki bo se bo ob pogajanju zlagal, da je to njegova zadnja ponudba, sploh pa če to počne vsak dan. Čim slabše se z osebo pozna oz. čim bolj različne vrednote imata, čim večkrat laže drugim, čim bolj situacija dopušča laži in prevare..., tem manjši bodo občutki krivde.

Obstajajo pa ljudje, ki ob svojem zavajanju in lažeh nikoli ne občutijo krivde ali sramu in jih lažno imenujemo kar psihopati. Včasih se svojih laži zavedajo, včasih jim še sami verjamejo. Znanstveniki si še niso povsem enotni in ne morejo potrditi, če je ta primanjkljaj privzgojen ali biološko determiniran.

3. CILJI IN HIPOTEZE

3.1. Cilji

Cilji v moji maturitetni nalogi so:

- Predstaviti, kaj je laž, kaj zavajanje, kaj so lažne novice in kakšne načine laganja ločimo;
- Razlikovati različne vrste laži in motive, ki laganje sprožijo ali spodbujajo;
- Spoznati pogostost laganja pri slovenski mladini in razlike v pogostosti in vsebini laganja med spoloma;
- Prikazati različne vrste lažnivcev in njihov postopni razvoj, tudi motnjo patološkega laganja;
- Ugotoviti, kako prepoznati lažnivca in kakšna je zanesljivost raznih metod, strojev, testov in oseb za odkrivanje laži in prevar;
- Ugotoviti, kako pogosto se mladi zlažejo, o čem se lažejo in komu se največkrat zlažejo;
- Raziskati, kakšni so najpogostejši razlogi za laganje pri mladih;
- Oceniti, kako pogosto in kako močno mladi občutijo sram in krivdo zaradi laganja;
- Preveriti razlike v pogostosti laganja med vernimi in nevernimi in kakšne osebe pogosteje lažejo (lastnosti lažnivcev – ali so bolj ekstravertirani in manj vestni);
- Izpostaviti, da je določena mera »belih laži« v družbi potrebna in zaželena (nujna), saj omogoča boljše odnose med ljudmi, a če laganje postane prepogosto, posamezniku in družbi škodi.

3.2. Hipoteze

Hipoteze, ki sem jih zastavila, so:

- Hipoteza 1: Mladi Slovenci lažejo manjkrat na teden kot Američani.
- Hipoteza 2: Mladi se največkrat zlažejo svojim staršem.
- Hipoteza 3: Mladi, ki so bolj ekstravertirani, pogosteje lažejo.
- Hipoteza 4: Mladi se največkrat zlažejo, da s kruto resnico ne prizadenejo drugih.
- Hipoteza 5: Moški in ženske lažejo o različnih vsebinah.
- Hipoteza 6: Mladi med in po laganju ne občutijo posebnega sramu in krivde.
- Hipoteza 7: Vernost pri mladih ne vpliva na pogostost laganja.
- Hipoteza 8: Osebe z nižjo vestnostjo lažejo pogosteje od bolj vestnih in previdnih.

4. METODOLOGIJA

4.1. Opis vzorca raziskave

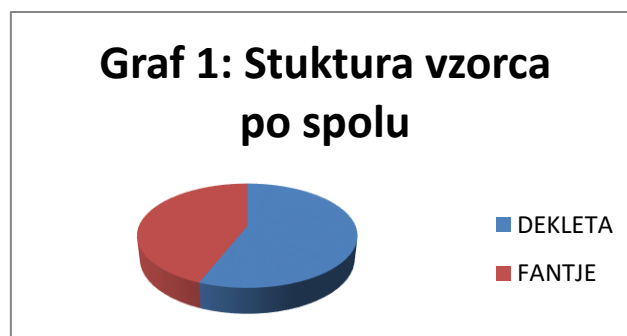
V raziskavo sem zajela več celih razredov Gimnazije Kranj (2f, 4c in 4f) in višjih razredov (torej razredov zadnje triade) Osnovne šole Naklo v šolskem letu 2017/2018 (6c, 8b, 9a, 9b in 9c). Cele razrede sem zajela v raziskavo zato, da bi pridobila odgovore takih mladostnikov, ki imajo raznolike izkušnje in poglede na laganje in različne osebnostne značilnosti. S tem (in s trdom zajeti čim večjo velikost vzorca) sem skušala zagotoviti primerno reprezentativnost in zato bolj zanesljive sklepe na osnovi svojega vzorca. Celoten vzorec je obsegal 76 osnovnošolcev in 71 srednješolcev, skupaj 147 mladostnikov med 12. in 19. letom starosti z območja gorenjske (Kranj z okolico).

Moj vzorec sestavljajo mladi različnih starosti. Prvotno sem želela raziskavo napraviti na otrocih in mladostnikih, a sem ugotovila, da je bil moj vprašalnik za 6. razred osnovne šole kar prezahteven, predvsem v delu ocenjevanja lastnosti samega sebe, saj sem precejšnji del dobljenih vprašalnikov šestošolcev morala izločiti. Skrajne ocene so kazale, da učenci pri 12. letih pogosto menijo le, da neko lastnost imajo ali pa ne, ne morejo pa dobro presoditi, v kolikšni meri je ta lastnost pri njih razvita oz. izražena. Višji razredi OŠ (osmi in deveti razredi) in dijaki gimnazij pa so vprašalnik ustrezneje reševali in sem zaradi skrajnih ocen ali domnevnega norčevanja in neresnosti izločila le nekaj posameznikov.

Tako sem obravnavala vse vprašalnike, ki so bili v celoti in pravilno rešeni in dobila 147 oseb. Od tega je bilo v vzorcu je bilo 71 dijakov, med njimi 44 deklet in 27 fantov starih med 16 in 19 let. Struktura vzorca je drugačna kot na večini preostalih slovenskih srednjih šol, saj v splošnih gimnazijah, tudi na Gimnaziji Kranj prevladujejo dekleta, fantov pa je manj oz. so pogostejši le v naravoslovnih oddelkih.

	Osnovna šola Naklo	%	Gimnazija Kranj	%	Vsi	%
MOŠKI	37	25	27	18	64	44
ŽENSKE	39	27	44	30	83	56
VSI	76	52	71	48	147	100

*Tabela 1: Struktura vzorca po spolu

Glede vernosti nisem dobila najbolj reprezentativnega vzorca, saj so v mojem vzorcu (tako osnovnošolcev kot tudi gimnazijcev) izrazito prevladovali mladi, ki so se opredelili kot verne. Med anketiranimi osnovnošolci v mojem vzorcu je bilo 49 vernih, 11 jih je izbralo odgovor delno verni, pri katerem je opisano, da so starši in sorodniki verni, oni pa manj in le 16 se jih je opredelilo za neverne. Med gimnazijci pa je bilo 39 vernih, 14 delno vernih in 18 ateistov.

4.2. Opis merskega instrumenta (vprašalnika in ocenjevalne lestvice)

Podatke sem pridobila s pomočjo raziskovalne tehnike vprašalnika, kombiniranega z ocenjevalno lestvico. To tehniko sem izbrala zato, ker jo je (z mojim omejenim znanjem) najlažje sestaviti in je najbolj široko uporabna, torej po moji oceni najbolj primerna za proučevanje takšnih problemov, saj so tako metodo najpogosteje uporabili tudi drugi strokovnjaki po svetu, ko so proučevali laganje.

Moj vprašalnik vsebuje dve generalni vprašanji za primerjanje skupin po spolu in veroizpovedi, podatkov o starostni skupini (OŠ ali gimnazija) pa nisem potrebovala, ker sem na isti kup zložila vse iz določenega razreda, zato sem imela srednješolce in gimnazijce že ločene. Vprašalnik ima še sedem vprašanj o laganju in je kombiniran z ocenjevalno lestvico, na kateri so anketiranci označilo stopnjo strinjanja z vprašanjem oziroma trditvijo.

Vprašalniku je pridružen najbolj enostaven instrument za ugotavljanje izraženosti osebnostnih lastnosti ekstravertiranosti in vestnosti, ki sem ga v javno dostopni literaturi lahko našla in ni prezahteven za tako mlade ljudi, kot sem jih predvidela v vzorcu. To je skrajšana in poenostavljena verzija vprašalnika velikih pet (Big Five Inventory), ki je javno dostopna v učbeniku za prvi letnik ekonomije in za njeno uporabo ni pogoj licenca za psihološko testiranje. Ta skrajšana verzija za merjenje velikih pet dimenzij obsega 25 parov lastnosti, za katere preizkušanec na petstopenjski lestvici zase označi, katera lastnost ga najbolje opisuje. Če ga obe lastnosti enako dobro opisujeta, pa označi srednjo vrednost. Ta poenostavljena in skrajšana različica vprašalnika »Big 5« je primerna za mlajše in manj motivirane osebe in velja za približno oceno individualnih lastnosti in razlik na različnih področjih. Rešuje se hitro in enostavno, brez veliko pisanja, le z označevanjem s znakom x v ustrezno prazno polje (saj sem ga glede na objavljeno verzijo malo priredila in vanj nisem vnesla številke, ampak sem jih šele pri vrednotenju razbrala iz mesta označenega odgovora). Rezultate se točkuje za vsako od petih dimenzij (jaz sem jih vrednotila le za dve dimenziji, ki ste me posebej zanimali, to sta ekstravertiranost in vestnost) in glede na seštevek petih postavk osebo uvrstimo v nizko, srednjo ali visoko kategorijo (kot usmerja priročnik Kaše (2007), str. 155 – 157). Vsako skupino potem obravnavamo posebej glede na pogostost laganja in lahko ugotavljamo razlike med skupinami.

Za tak način pridobivanja podatkov z vprašalnikom in ocenjevalno lestvico sem se odločila tudi zato, ker ga je najlažje aplicirati na večji skupini mladostnikov naenkrat ter je povrh vsega še časovno ekonomičen. Reševanje celotne skupine naenkrat pa omogoča anonimnost oddanih odgovorov in s tem večjo iskrenost pri odgovarjanju, kar je za proučevani problem laganja ključno. Če bi izbrala npr. bolj poglobljene intervjuje, bi bilo po mojem mnenju mnoge sram priznati svoje laganje in ne bi dobila tako iskrenih odgovorov oz. bi bili podatki o pogostosti laganja verjetno še nižji. Po drugi strani pa mi je anonimnost reševanja omogočila, da mi ni bilo potrebno pridobivati soglasij staršev za sodelovanje mladoletnih anketirancev (ker nikjer niso napisali identifikacijskih podatkov in so sodelovali prostovoljno), potrebovala sem le temeljit pregled vprašalnika pri svoji mentorici in odobritev aplikacije v času pouka pri profesorjih, ki so žrtvovali del svoje ure in mi s tem pomagali pri izvedbi raziskave ter seveda pripravljenost mladih, da vprašalnik rešijo. To sem skušala zagotoviti z motivacijskim nagovorom pred reševanjem vprašalnika, v katerem sem pojasnila namen zbiranja informacij in vsem zagotovila anonimnost njihovih odgovorov ter jih zaprosila za resno reševanje. Za vprašanja zaprtega tipa pri generalijah sem se odločila zaradi lažje obdelave in primerjave podatkov, ponekod pa sem zaradi večje svobode anketirancev dodala še vprašanja kombiniranega tipa ali več stopenj v ocenjevalni lestvici. Vprašalnik je bil anonimen, zato da bi mladostniki nanj res lahko odgovarjali brez zadrege in čim bolj odkrito. Hkrati sem se zavedala problema, ki ga vprašalnik in ocenjevalna lestvica kot direktna tehnika prinašata, saj lahko privedeta do podajanja socialno zaželenih odgovorov in prikazovanja sebe v lepši luči, kar sem skušala upoštevati pri interpretacijah dobljenih rezultatov.

4.3. Postopek zbiranja podatkov

Najprej sem si izbrala naslov oz. temo svoje naloge in si zastavila problem in cilje, nato pa sem začela s poglobljenim študijem različne poljudne in strokovne literature na to temo in si ogledala veliko zanimivih didaktičnih video lekcij na to temo. Načrt raziskovanja problematike laganja sem od prvotnih zamisli do izvedbe te naloge nekoliko spremenila. Najprej sem razmišljala o izvedbi eksperimenta, s katerim bi primerjala dva ali več razredov, razdeljenih v dve skupini torej na take, ki smejo lagati in take, ki ne smejo lagati za en mesec in potem bi merila, kako bi to vplivalo na priljubljenost med vrstniki, na njihovo zdravje in počutje in tudi ugotavljala vrste in motive najpogostejših laži pri mladih, potem pa sem ugotovila, da bi bila takšna metoda zame prezahtevna glede na omejen čas za izdelavo te naloge. Potem sem si zamislila eksperiment, s katerim bi ugotavljala, kako otroci in mladostniki verjamejo lažnim novicam s strani drugih oseb, torej kako hitro se jih da pretentati z lažnimi informacijami. Tako sem učinkovitost svojega laganja že preizkusila v praksi: svojim sošolcem sem postregla z lažno novico, da odpade zadnja učna ura. Ugotovila sem, da so prav vsi nedvoumno hoteli zapustiti šolo in so lažni novici verjeli, tako da sem jih komaj prepričala, da je bil to le del mojega poskusa. Tako je moj prvotni načrt, da bi dokazovala, kako mladostniki manj zaupajo sovrstnikom in bolj avtoritetam propadel, ker se je izkazalo, da bodo verjeli vse, kar jim je všeč in bi si želeli slišati. Zaradi teh izkušenj s pilotskim eksperimentom na šoli in zaradi zahtevnosti eksperimentiranja sem se odločila za lažjo in bolj konvencionalno metodo vprašalnika.

Potem sem postavila hipoteze, ki so se mi zdele smiselne in izdelala moj teoretični uvod. Na podlagi ciljev in hipotez sem sestavila vprašalnik in ga v začetku januarja razmnožila v 200 izvodih, saj sem pričakovala, da mi kdo ne bo vrnil ustreznega rešenega vprašalnika. Razmnožene vprašalnike sem za osnovno šolo razdelila ob pomoči mlajšega brata in prof. Daše Ganne Mahmoud v razredih 6. c, 8. b, 9. a, 9. b in 9. c OŠ Naklo, v petek, 16.2.2018. Nazaj sem prejela vse izročene vprašalnike, a sem predvsem pri mlajših in pri nekaterih fantih zaradi neustreznega in nepopolnega reševanja morala izločiti več vprašalnikov. Izločila sem vse tiste, ki niso pravilno rešili zadnjega dela za ugotavljanje izraženosti ekstravertiranosti in vestnosti in nekaj takšnih, ki so reševali neresno, ker so npr. pripisovali neumestne pripombe na vprašalnik ali pa označili le skrajne ali srednje vrednosti na vseh postavkah. Tako sem v 6. c morala izločiti kar 5 vprašalnikov in obdržala le 13 veljavnih, v 8. b razredu 3 vprašalnike in obdržala sem 16 veljavnih, v 9. en vprašalnik in obdržala 18 veljavnih, v 9. b pa sem obdržala 17 vprašalnikov in izločila dva in v 9. c sem obdržala 12 vprašalnikov in izločila 2. Videla sem, da je torej neuporabnih 13 vprašalnikov, predvsem pri mlajših fantih in da so dan pred počitnicami mnogi že manjkali, zato so bili razredi manjši od pričakovanih. Žal ob izločanju nisem posvetila pozornosti enostavnemu vprašanju št. 2, pri katerem sprašujem mlade, komu se največkrat zlažejo in tako nisem predhodno izločila še dveh, ki sta tu izbrala dva odgovora. Vprašalnik sem dne 15.2.2018 dala v reševanje tudi svojemu razredu na Gimnaziji Kranj, to je razredu 4. f in ker sem bila sama ves čas prisotna in odgovorila na morebitna vprašanja, je vseh 28 oseb vprašalnik ustrezno rešilo in ni bilo potrebno izločiti nikogar. Vprašalnik sem sošolcem iz 2. f razdelila dne 16.2.2018 med ruščino, ostalim članom razreda (ki niso z mano pri tretjem tujem jeziku) ga je razdelila prijateljica, ustrezno ga je rešilo 16 oseb, eno pa sem morala izločiti. Ostalo mi je še precej praznih vprašalnikov, po počitnicah sem jih razdelila še v svojem bivšem razredu - 4. c, kjer je večina fantov, saj sem že prej ob vrednotenju ugotovila, da imam v vzorcu gimnazijcev skoraj sama dekleta. Vrnili so mi 27 ustreznih rešenih vprašalnikov, dva pa sem morala izločiti. Za pomoč pri reševanju vprašalnikov sem zaprosila profesorje, da je reševanje potekalo bolj resno in med učno uro, za vse prisotne učence ali dijake v razredu.

Za ugotavljanje ekstravertiranosti in vestnosti sem uporabila skrajšano in poenostavljeno različico znanega instrumenta »Velikih 5« in preverila najprej na sebi in bratih njeno uporabnost ter razumljivost. Ugotovila sem, da zadošča za potrebe moje raziskave in da je dovolj enostavna, da jo brez težav dobro razumejo tudi mlajši, torej je primerna tudi za višje razrede osnovne šole. Po posvetu z mentorico sem jo vključila v svoj vprašalnik, zbrala podatke, jih predstavila po hipotezah, ponazorila ugotovitve z grafi in skozi opise ugotovitev svoje hipoteze potrdila ali zavrnila, nato pa sem dobljene rezultate še interpretirala in kritično ocenila njihovo vrednost in omejitve.

4.4. Statistična obdelava podatkov

Pri obdelavi podatkov sem si pomagala z osebnim računalnikom, podatke pa sem predstavila in obdelala z programoma Microsoft Word in Microsoft Excel.

Precej dela sem imela z obdelovanjem podatkov za posamezne skupine. Sovrstniki, ki uporabijo spletne ankete teh težav nimajo, saj jim program sam izpiše sumarnik rezultatov in izdela grafikone. A ob mojem poznavanju spletnih anket ena in en klik anketa sem ugotovila, da znam izdelati le anketo za preproste analize npr. koliko mladi lažejo, komu lažejo, kakšne občutke krivde ob lažanju čutijo... Primerjav med skupinami glede na spol, veroizpoved, stopnjo ekstravertiranosti in vestnosti s svojim računalniškim znanjem nisem znala postaviti, čeprav sem malo poskušala, še manj mi je uspelo to, da bi računalnik sam zvrstnotil ugotovitve skrajšane verzije lestvice »Velikih 5« za ugotavljanje osebnostnih lastnosti. Za to bi mu morala dati zahtevnejša navodila in program dela, česar bi se lotila le, če bi šlo za izjemno veliko podatkov, tako pa sem zadeve prej zvrstnotila in razvrstila v skupine ročno. Imela sem vsak kupček za svojo skupino, podatke z več skupin sem združila v skupine tabele in jih s pomočjo Excela pregledno predstavila. S pomočjo programa Microsoft Office sem v Wordu vstavljala v svojo nalogo tabele in grafe za ponazoritev dobljenih rezultatov.

Da bi lahko primerjala skupine med seboj (moške in ženske, verne in manj verne in ateste, ekstravertirane, delno ekstravertirane in introvertirane ter bolj, srednje in manj vestne) sem rezultate dobljenih pogostosti odgovorov za vsako skupino najprej predstavila z odstotnimi deleži, nato pa sem pri obdelavah uporabila tudi računanje povprečnih ocen. Statistično to nisem povsem upravičena storiti, ker ne gre za meritve ampak za ocene, a tudi v vsakdanjem življenju dijaki pogosto računamo povprečje šolskih ocen za približno oceno stanja. Enako sem storila tudi v mojem primeru: odgovoru nikoli sem pripisala najnižjo vrednost, odgovoru zelo pogosto ali skoraj neprestano pa najvišjo. Število odgovorov za posamezno celico tabele sem množila z pripisano vrednostjo ocene in delila s številom vseh odgovorov v tisti vrstici, ter tako izračunala povprečne ocene, ki so mi služile za nazornejšo grafično ponazoritev razlik in primerjave med skupinami. (Podrobnejše podatke in izračune povprečnih ocen za posamezne hipoteze prilagam v prilogi 2 na koncu svoje raziskovalne naloge).

5. REZULTATI IN INTERPRETACIJE

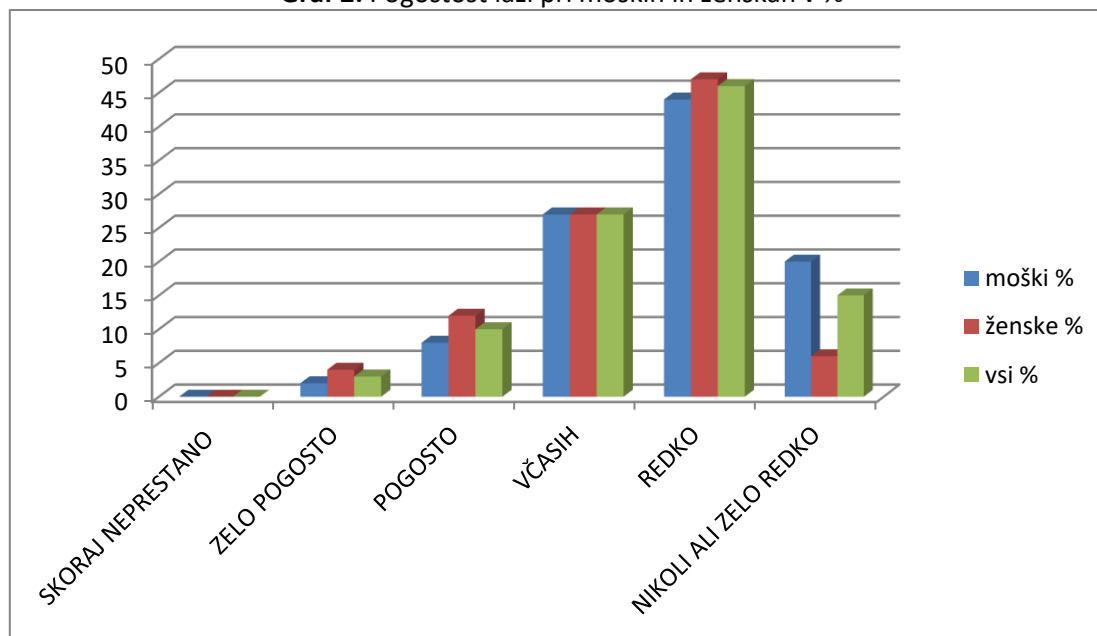
5.1. HIPOTEZA 1: Mladi Slovenci lažemo manjkrat na teden kot Američani.

Vprašanje 1: *Kako pogosto se v vsakdanjem življenju zlažeš (zamolčiš kakšno informacijo, da koga ne bi prizadel, zavajaš o statusu preko družabnih omrežij, prikrojiš podatke, se kažeš drugačnega kot si, da bi izpadel pomembnejši in boljši kot si v resnici ...)?*

***Tabela 2:** Pogostost laži pri moških in ženskah

	SKORAJ NEPRESTANO (več kot 50x dnevno)		ZELO POGOSTO (več kot 10x dnevno)		POGOSTO (v povprečju 3-10x dnevno)		VČASIH (v povprečju vsak dan 1x ali 2x)		REDKO (nekajkrat tedensko)		NIKOLI ALI ZELO REDKO (nekajkrat letno/mesečno)	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
MOŠKI N = 64	0	0	1	2	5	8	17	27	28	44	13	20
ŽENSKE N = 83	0	0	3	4	10	12	22	27	39	47	9	11
VSI N = 147	0	0	4	3	15	10	39	27	67	46	22	15

Graf 2: Pogostost laži pri moških in ženskah v %

Opis rezultatov za H1: **Hipoteza je potrjena.** Večina anketiranih slovenskih mladostnikov v anonimni anketi navaja, da lažejo redko (nekajkrat tedensko - 46%), dobra četrtina pa včasih (v povprečju vsak dan enkrat ali dvakrat). Tako pogosto kot navajajo podatki za Američane (več kot desetkrat na dan, po Zandan, 2014) laže le 3% slovenskih mladostnikov, od tega malo več žensk kot moških.

Interpretacija:

Ugotovila sem, da slovenski mladostniki lažejo manj kot navajajo mednarodne raziskave za Američane. Podobne ugotovitve o manjši pogostosti laganja pri Slovencih navaja tudi Čučkova v oddaji Ugriznimo znanost - odkrivanje laži na TV SLO v letu 2017.

Dobljene rezultate bi poskušala razložiti z različnimi dejavniki. Prvi in verjetno najpomembnejši dejavnik so medkulturne razlike in pričakovanja, tudi katoliška tradicija in vrednote v Sloveniji. Deloma se to vidi že iz uporabe jezika: Slovenci poznamo pretežno le izraz laganje, v slovarju pa lahko opazimo, da ima glede na besedne zveze, kjer se uporablja, pogosto negativni prizvok. Američani niti ne govorijo toliko o laganju, to je zanje kot kaže kar malo pretežka beseda, zato uporabljajo tudi zavajanje, lažne novice, prikrivanje informacij in podobne izraze, ki kažejo različne odtenke in odnos do izrečenih laži. Dobesedno njihovih izrazov niti ne znamo prevesti v slovenščino, ker je naš besednjak za razlikovanje laži skromnejši.

Potem so tu še razlike v vrednotah. Za Američane pogosto velja, da se hočejo predstaviti kot »dežela priložnosti«, kjer zelo visoko vrednotijo poklicni uspeh in potence vrednote, kar tudi jasno nakazujejo preko statusnih simbolov. Za Slovence pa je že Musek ugotavljal, da so v primerjavi z Američani bolj visoko vrednotili tradicionalne in moralne vrednote, torej tudi poštenost in iskrenost. To bi bil lahko razlog za drugačne poudarke in za manjšo količino laganja kot pri Američanih.

Razlogi bi bili lahko tudi v procesu socializacije slovenske mladine. Gorenjski prostor, kjer sem izvajala svojo raziskavo, ima pretežno katoliško tradicijo, kar je videti iz rezultatov sedme hipoteze, po katerem imam v vzorcu skoraj še enkrat toliko vernih kot ateistov, le majhen del pa je zase napisal, da so starši in sorodniki verni, oni pa manj. Katoliška tradicija izrazito obsoja laganje (judežev poljub izdaje, stroge kazni za laganje) in skozi zgodbe svetega pisma otroke uči, da je laganje grešno in nesprejemljivo. In tudi kasneje v vrtcu in šoli se takšen izrazito odklonilen odnos do laganja sporoča otrokom in mladini – laganje je grdo, nesprejemljivo, obsojano, se kaznuje... Zato se po zakonu učinka vedenje, ki je obsojano in slabo sprejeto v družbi, opušča, poskuša pa se ohranjati in razvijati tisto vedenje, ki ga družba želi, pohvali in nagradi, to pa je v naši družbi iskrenost. Kljub nekaterim slabim zgledom lažnivih politikov in pomembnejšev iz javnega življenja, se mladino uči, da je laganje nesprejemljivo in znak izprijene narave. Pri Američanih je kot kaže proces odraščanja in vzgoje otrok malo drugačen, saj v njihovih legendah in zgodovini (nad Indijanci) vidimo, da so dopuščena vsa sredstva za doseganje uspehov in željenega cilja.

Naslednjo možno razlago pa bi morda lahko pripisala tudi starosti mojih anketirancev. V mojem vzorcu so prevladovali mladostniki med 13. in 19. letom starosti, v primerljivih Ameriških študijah pa različno stari, največkrat bolj odrasli ljudje. Morda so mladi vseeno še manj pokvarjeni in bolj ravnaajo v skladu s tem, kar mislijo, da je prav in kakor želijo, da se ravna do njih, starejše generacije pa je življenje že bolj »obrusilo« in naučilo, kako in kdaj lagati ter kakšne koristi jim laganje lahko prinaša, postali so bolj spretni lažnivci in zato upajo lagati večkrat kot mladi.

Zanimive pa so tudi ugotovitve o primerjavah pogostosti laganja med spoloma, ki so razvidne iz odgovorov na to vprašanje. Večji odstotek moških je odgovoril, da nikoli ne lažejo, s čimer so kot kaže hoteli pokazati svojo pokončnost in to, da jih ni strah sprejeti in povedati resnice, saj imajo za to dovolj poguma. Po drugi strani pa je nekoliko višji odstotek žensk oz. mladostnic, ki so priznale, da lažejo redko, občasno ali celo pogosto, torej nekoliko več kot moški. Ključni razlog za takšne razlike med spoloma je verjetno ta, da so dekleta bolj feminina, vzgajana tako, da je treba biti do drugih ljudi prijazen, jih potolažiti, ne vedno povedati v obraz krute resnice. Zaradi prijaznosti in večje sočutnosti, tudi empatije, ženske prej rečejo otroku, kako dober grad je naredil ali lepo risbo je narisal, moški pa znajo prej brezobzirno izraziti svoje iskreno mnenje, da izdelek ni nič posebnega. Ker so dekleta torej vzgajana tako, da drugih nočejo prizadeti, negotovi prijateljici ne bodo povedale, da so njeno simpatijo videle z drugim, ampak bodo morda celo nakazale, da ga je pred zvezo dobro bolje spoznati, fantje pa o tem niti ne govorijo, zato se jim ni treba lagati.

5.2. HIPOTEZA 2: Mladi se največkrat zlažejo svojim staršem.

Vprašanje 2: Komu se največkrat zlažeš?

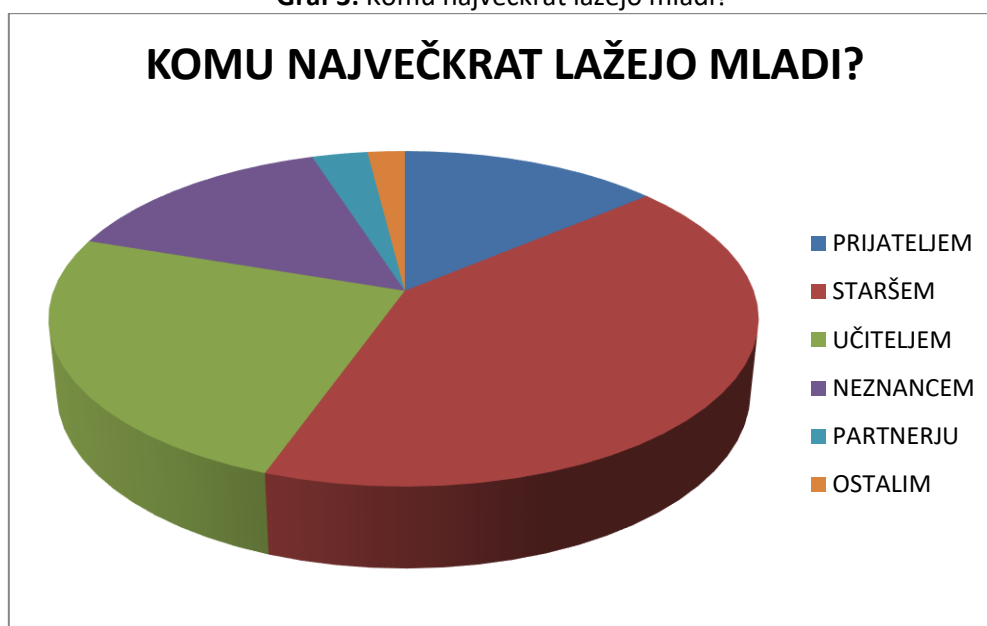
Tabela 3* : Komu mladi največkrat lažejo

	PRIJATELJEM		STARŠEM		UČITELJEM		NEZNANCEM		PARTNERJU		OSTALIM	
MOŠKI N = 64+1	10	15%	29	45%	18	28%	5	8%	2	3%	1	2%
ŽENSKE N = 83+1	11	13%	33	39%	19	23%	18	21%	1	1%	2	2%
VSI N = 147+2	21	14%	62	42%	37	25%	23	15%	3	2%	3	2%

* Število rezultatov se ne ujema z številom anketiranih oseb (število odgovorov presega velikost vzorca), saj sta 2 osebi obkrožili več možnih odgovorov (po 2 odgovora).

** Pod ostalo so anketiranci navajali konkretne odgovore npr. babici, sorodnikom pa tudi sebi.

Graf 3: Komu največkrat lažejo mladi?

Opis rezultatov za H2:

Hipoteza je potrjena, saj rezultati kažejo, da je slaba polovica (42%) anketiranih za odgovor o najpogostejših osebah, ki jim lažejo, izbrala starše. Ostali so za svoj odgovor izbrali predvsem učitelje (25%), manj pa jih laže prijateljem in neznancem, skoraj nihče pa partnerju. Povzamem lahko, da mladi najpogosteje lažejo starejši generaciji (vsaj v dveh tretjinah primerov), laganje svoji generaciji pa je pri mladostnikih precej redkejše. Zanimive pa so tudi opažene razlike v pogostosti laganja določenim osebam med fanti in dekleti.

Čeprav oba spola najpogosteje lažeta staršem, so to možnost večkrat izbrali fantje, ki pogosteje lažejo tudi prijateljem in učiteljem, dekleta pa neznancem.

Interpretacija: Dobljene ugotovitve so skladne z ugotovitvami tujih raziskovalcev (Blaney, 2011) da se mladi največkrat zlažejo staršem. Med odraščanjem se mora mladostnik postopoma oddaljiti od svojih staršev in se naučiti samostojnosti. Po Piagetu se v tem prelomnem mladostniškem obdobju razvije samostojno avtonomno mišljenje, saj je takrat v fazi formalno logičnega mišljenja, po Eriksonu pa lastna identiteta (saj je v fazi konfuzne oziroma zmedene identitete nasproti izgrajeni identiteti). Zato mladostnik gradi osebni kritični pogled na svet, ki se pogosto razlikuje od pogleda staršev. Laganja staršem zato pogosto mladostnik morda niti ne bo razumel kot laž, ampak kot vzpostavitev svojega osebnega prostora za lastne odločitve. Zdi se mu, da mu starši nimajo več pravice (kot majhnemu otroku) krojiti vsakdana in izbirati prijateljev za druženje, načinov preživljanja prostega časa in porabe žepnine. Ker meni, da ima pravico do svoje zasebnosti in samostojnih odločitev, saj v tem obdobju odraščanja pridobiva na pomenu njegovo avtonomno svobodno odločanje, se včasih odraslim zlaže. Prav tako se mladostnik staršem lahko zlaže zaradi želje po preizkušanju meja, da bi spoznal, če ga bodo odkrili in kako bodo ukrepali, s tem pa se bori za povečanje svoje samostojnosti in tudi ugleda pred vrstniki, kar mu je v tem času pogosto zaradi močne potrebe po pripadnosti svoji generaciji (vrstniška orientacija) še bolj pomembno kot to, kaj si o njem mislijo odrasli (starši in učitelji). Laganje je le ena od strategij, ki jih preizkuša na poti odraščanja in od tega, kako je uspela je odvisno, če bo to strategijo kasneje v drugih socialnih situacijah še želel uporabiti.

Pogostost laži staršem je seveda odvisna tudi od tega, kako dobro se poznajo in bojijo, da jih bodo odkrili. Starši in mladi živijo pod isto streho in zaradi želje po ohranitvi dobrih medsebojnih odnosov mladi svojim staršem kdaj pa kdaj tudi kaj prikrijejo (alkohol na prijateljevi zabavi), jim določene stvari zamočijo (kakšno slabo oceno) oziroma resnico priredijo (da so jim denar ukradli, čeprav so ga zapravili). V praksi torej staršem največkrat prikrijejo kakšno slabo oceno ali kakšen neupravičen izostanek v šoli, saj jih ne želijo po »nepotrebnem« vznemirjati. Zaradi tega menim, da gre v veliki meri za »bele«, neškodljive laži, v ozadju katerih se skriva dober namen; staršem prihraniti razočaranje ali pa se izogniti kazni, kar se sklada z ugotovitvijo 4. hipoteze.

Presenetile so me manjše razlike med spoloma in sicer v tem, komu kdo večkrat laže. Čeprav so mladi v mojem vzorcu pri prvi hipotezi navajali, da lažejo redko ali nikoli (v večji meri fantje), so na vprašanje komu lažejo prav moški v višjem odstotku navajali laganje avtoritetam. Kot kažejo rezultati, fantje lažejo manj od deklet, a je med tistimi redkimi lažmi pogostejše laganje staršem in učiteljem. Morda se fantom takšne laži sploh ne zdijo problematične, saj se zlažejo avtoritetam. Mladostniki pa prav v obdobju adolescence, fantje celo bolj kot dekleta, čutijo odpor do avtoritet, se jim zoperstavljajo, so kritični do njihovega ravnanja in zato v tem obdobju pogostejše prihaja do kršenja pravil, dogovorov, uporniškega vedenja mladostnikov. Stroge omejitve naj bi celo spodbudile laganje (Žigon, 2009). Pomemben vplivajo vrstniki, saj mladostniki njihovo vedenje opazujejo in posnemajo.

Še eno možno razlago za dobljene rezultate pa vidim v tem, da so v mojem vzorcu prevladoval verne mladostnice, za katere glede na rezultate 7. hipoteze ugotavljam, da lažejo manj kot fantje, še posebej avtoritetam (staršem in učiteljem). Morda manj lažejo zato, ker jih učijo, da je laganje greh.

Možno razlago dobljenih rezultatov vidim tudi v tem, da mladi preizkušajo svoje zmožnosti laganja tam, kjer se počutijo bolj domače, bolj varno, to je najprej v okviru družine. Podobno kot velja za izražanje kakšnih negativnih čustev strahu ali jeze, ki jih družba in sovrstniki ne bi najbolj odobraval, velja tudi za prilagajanje resnice njihovim potrebam. Mladi npr. vedo, kako veliko njihovim mamam pomenijo informacije o lepih ocenah in pohvalah v šoli, zato to poznavanje duševnosti staršev »rahlo izkoristijo« in se zlažejo glede višine kakšne ocene. Pri tem na varnem območju v okviru družine preverjajo svoje »prevarantske spretnosti«, saj se jim starši zaradi laganja ne bodo odpovedali, če jih zalotijo, bodo izvedeli resnico in bo morda neprijetno, če pa ne, pa bodo izvedeli za slabe ocene in laži, pa bodo mladi deležni določenih ugodnosti. Po načelu »kdor ne reskira, ne profitira« se torej zatečejo k laganju svojim staršem, ker jim to pogosto prinaša ugodnosti. To je ugotovil tudi Zandan (2014), ko kot najpogostejši vzrok laganja poudarja koristi, ki jih laž prinaša in Ekman (2009), ko govori o laganju avtoritetam zaradi izogibanja kazni.

5.3. HIPOTEZA 3: Mladi, ki so bolj ekstravertirani, pogosteje lažejo.

Vprašanje 1: *Kako pogosto se v vsakdanjem življenju zlažeš?*
in tabela »VELIKIH 5« s seštevkom

A = skoraj neprestano (več kot 50 krat na dan)

B = zelo pogosto (več kot desetkrat na dan)

C = pogosto (v povprečju 3 – 10 krat na dan)

D = včasih (v povprečju skoraj vsak dan enkrat ali dvakrat)

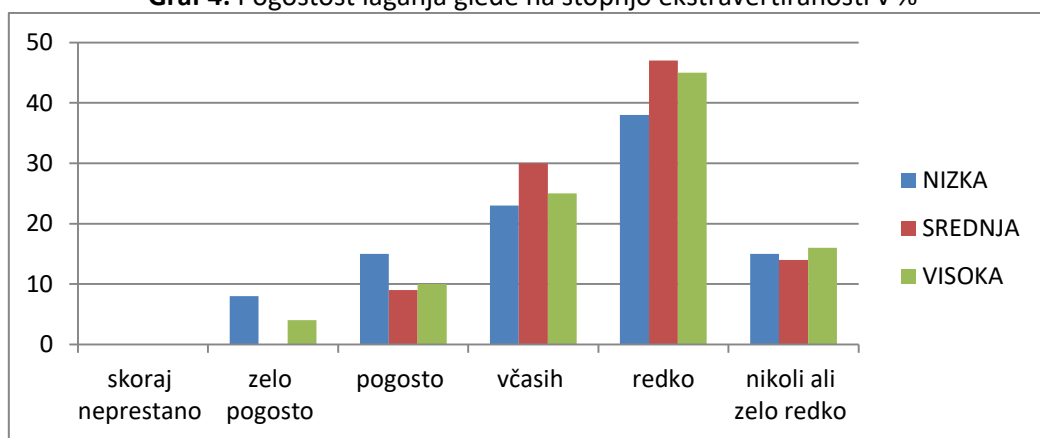
E = redko (v povprečju nekajkrat na teden)

F = nikoli ali zelo redko (nekajkrat na mesec ali leto)

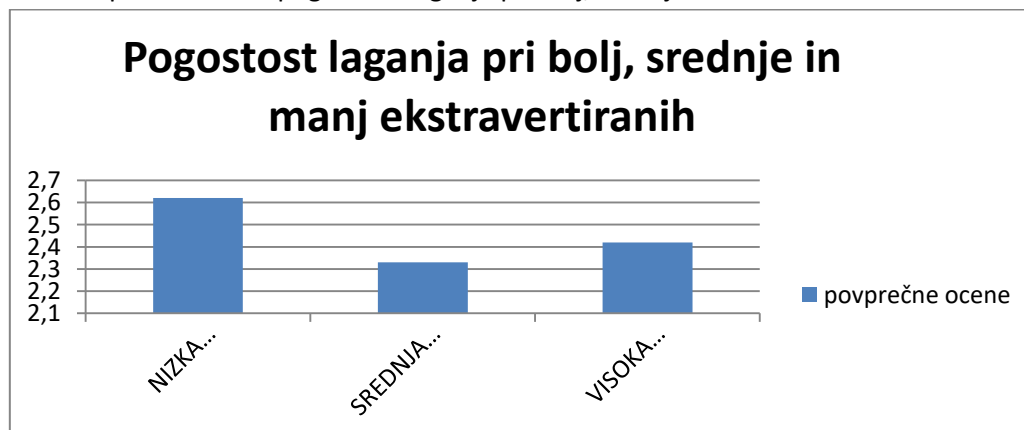
***Tabela 4:** Pogostost laganja glede na stopnjo ekstravertiranosti

EKSTRAVERTIRANOST	POGOSTOST LAGANJA											
Kateri vrednosti je najbližje rezultat	A	%	B	%	C	%	D	%	E	%	F	%
NIZKA (10)	0	0	1	8	2	15	3	23	5	39	2	15
SREDNJA (15)	0	0	0	0	5	9	17	30	27	47	8	14
VISOKA (20)	0	0	3	4	8	10	19	25	35	45	12	16
vsota	0		4		15		39		67		22	

Graf 4: Pogostost laganja glede na stopnjo ekstravertiranosti v %

Graf 5: Povprečne ocene pogostosti laganja pri bolj, srednje in malo ekstravertiranih osebah

Opis rezultatov za H3: Hipoteza je zavrnjena. Rezultati ne kažejo nobenega trenda glede na stopnjo ekstravertiranosti - kažejo celo, da naj bi bolj introvertirani lagali več od srednje in precej ekstravertiranih. A zaključki na osnovi teh skupin so tvegani, saj se je le 13 mladostnikov opisalo kot manj ekstravertirane, 57 kot srednje in 77 kot visoko ekstravertirane. Na osnovi tako majhne skupine bolj introvertiranih (N = 13 oseb), so vsaki zaključki o značilnostih te skupine zelo tvegani.

Interpretacija: Dobljeni rezultati so me presenetili, saj niso povsem v skladu s spoznanji v literaturi, kjer sem prebrala, da so ugotovili, da bolj ekstravertirani lažejo nekoliko več kot manj ekstravertirane osebe. Najprej me je presenetilo, da so se le redki mladostniki v mojem vzorcu opisali oz. ocenili kot bolj introvertirane. Čeprav bi po normalni ali Gaussovi krivulji pričakovala, da je odstotek bolj ekstravertiranih približno enak kot odstotek introvertiranih, saj je pričakovati simetrično razporeditev rezultatov v dovolj velikih vzorcih preizkušancev, se pri mladih v mojem vzorcu to ni zgodilo. Večinoma so se ocenili kot ekstravertirane, kar bi lahko razložila z več dejavniki. Prvi je gotovo ta, da med mladimi večja družabnost in zgovornost zagotovo velja za večjo kvaliteto, zato nihče zlepa ni pripravljen priznati, da ima težave na področju vzpostavljanja socialnih stikov z drugimi in da je pri tem plašen in negotov. Pri odraslih velja, da je večja introvertiranost lahko kvaliteta, ki kaže na večjo previdnost in zanesljivost, mladi pa tega še ne gledajo tako. Zanimivo je, da tudi v literaturi (Avsec, 2017) najdem podatke, da so mladi v obdobju adolescence bolj ekstravertirani ali se kot takšne skušajo predstaviti, kasneje ta ekstravertiranost nekako bolj izzveni in ostane izrazitejša le pri tipičnih ekstravertih. Ker se je torej večina mladih prikazala kot ekstravertirane in med skupinami ni bilo opaznejših razlik po tej potezi, tudi ni bilo mogoče odkriti razlik v pogostosti laganja.

Druga razlaga, zakaj je prišlo do takšnih rezultatov je v tem, da so bili rezultati raziskav, na katerih so pretežno v ameriški kulturi ugotovili, da ekstravertirani lažejo pogosteje, narejeni na različno stari populaciji in predvsem z bolj zanesljivimi merskimi instrumenti za preverjanje osebnostnih potez kot sem jih lahko uporabila jaz. Ameriški raziskovalci so najpogosteje za ugotavljanje teh razlik uporabili daljše in bolj zanesljive osebnostne teste, ki pa jih jaz nisem mogla uporabiti, saj nimam licence za njihovo uporabo in ustreznih znanj za pravilno interpretiranje dobljenih rezultatov. Tako nisem mogla uporabiti instrumenta, ki je v literaturi opisan kot najprimernejši za ugotavljanje osebnostnih lastnosti - to je vprašalnih Velikih pet, saj je za to obstajalo več razlogov. Prvi razlog je bil v tem, da v Sloveniji lahko tak instrument uporabljajo le diplomirani psihologi z ustrežno licenco, ki je jaz nimam. Drugi razlog je v tem, da tak instrument tudi ni prosto dostopen za vsakdanjo uporabo. Tretji razlog pa je v dolžini tega instrumentarija, ki bi vzel preizkušancem preveč časa, jaz pa sem raziskavo izvajala na mladostnikih, ki pogosto želijo reševanje čim prej končati. Zaradi vseh teh razlogov sem bila prisiljena izbrati skrajšano in poenostavljeno obliko tega instrumenta, ki je javno dostopna in po zapisih primerna za prvi letnik študija. Žal pa se je z mojo raziskavo pokazalo, da je povsem primerna tudi za četrti letnik gimnazijskega programa, ne pa tudi za višje razrede osnovne šole. Čeprav sem ga tudi sama poskušala poenostaviti s praznimi celicami brez števil, ki sem jih iz mesta križca posameznega odgovora potem vpisala v tabelo skupnih rezultatov, je bil sprejemljiv predvsem za učence zadnje triade osnovne šole, za mlajše (v šestem razredu) pa prezahteven. Sebe so ocenjevali največkrat le s skrajnimi ocenami, če se niso mogli odločiti s srednjimi vrednostmi, manj z odtenki, zato sem morala določeno število vprašalnikov tudi izločiti. Če bi se ponovno lotila preverjanja takšne hipoteze, bi zagotovo morala najti drugačen način za ugotavljanje ekstravertiranosti za mlade, tudi skrajšana in poenostavljena različica instrumenta Velikih 5 se ni izkazala za najustreznejšo.

Tretjo razlago pa lahko najdem v medkulturnih razlikah. Že raziskave Janeza Muska o razlikah med Slovenci in nekaterimi drugimi narodi so pokazale, da Slovenci večinoma veljajo za bolj introvertirane od Američanov in zato ugotovitev o tem, da ekstravertirani lažejo pogosteje, ki so jih dobili na Američanih, ne moremo dokazati tudi pri Slovencih, ki naj bi bili bolj introvertirani, v mojem vzorcu pa so se večinoma anketirani mladostniki skušali predstaviti kot bolj ekstravertirane, kar meče dvom na iskrenost njihovega opisa sebe.

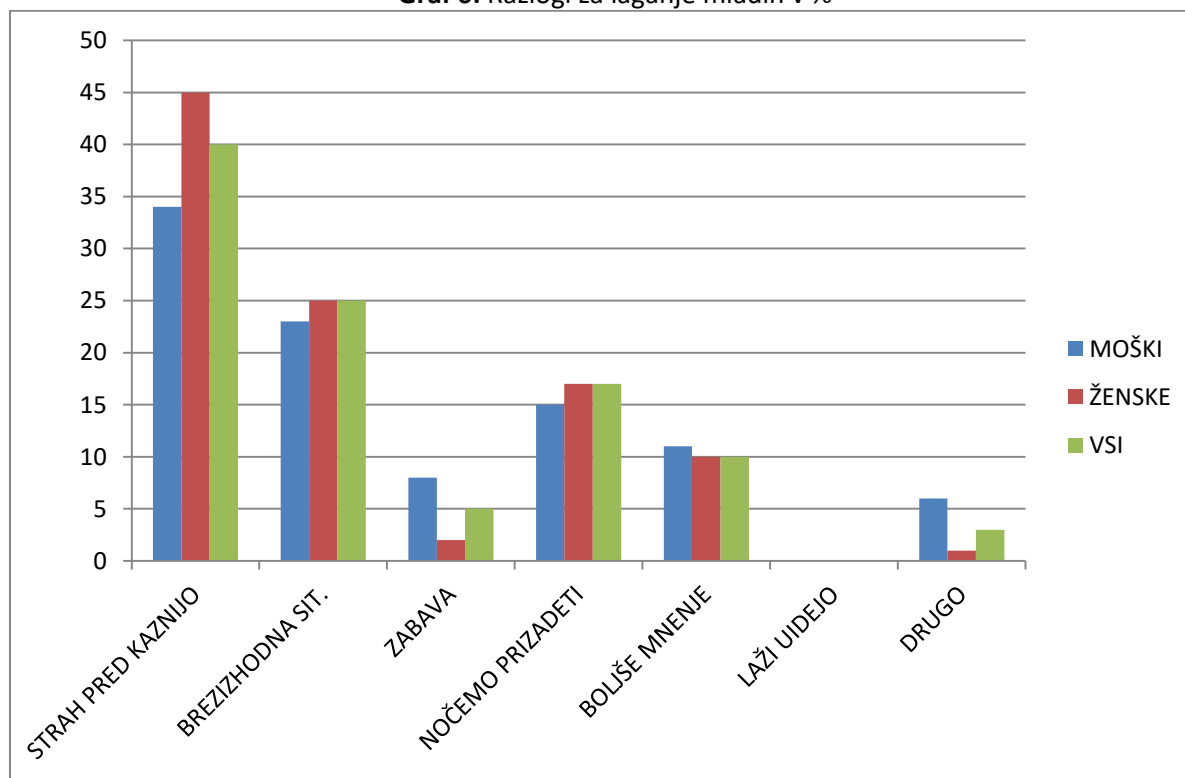
5.4. HIPOTEZA 4: Mladi največkrat lažejo, da s kruto resnico ne prizadenejo drugih.

Vprašanje 4: Zakaj se največkrat zlažeš? (možni ponujeni odgovori so razvidni iz tabele)

***Tabela 5:** Razlogi za laganje mladih

RAZLOG	ŠTEVILO in %					
	MOŠKI	%	ŽENSKE	%	VSI	%
Zaradi strahu pred kaznijo/sankcijami/posmehom	22	34	37	45	59	40
Brezizhodna situacija (ne vidiš druge rešitve)	15	23	21	25	36	25
Zabava ob laganju in varanju ljudi, ki vse verjamejo	5	8	2	2	7	5
Da s kruto resnico ne prizadenem drugih	11	15	14	17	25	17
Da si drugi o meni ustvarijo boljše mnenje	7	11	8	10	15	10
Ker sem tega tako navajen, da mi laži kar uidejo...	0	0	0	0	0	0
Drugo (ohraniti zasebnost, je treba, slabi zgledi, družba)	4	6	1	1	5	3
vsota	64		83		147	

Graf 6: Razlogi za laganje mladih v %

Opis rezultatov za H4: Hipoteza je **zavrnjena**, saj rezultati kažejo, da mladi največkrat lažejo zaradi strahu pred kaznijo/sankcijami/posmehom (kar 45% žensk in 34% moških). Sledi prepričanje, da je situacija brezizhodna in ne vidijo druge rešitve kot laganje (četrtnina anketiranih). Manj kot petina vseh laže zato, da s kruto resnico ne bi prizadeli drugih ali da bi si drugi o njih ustvarili boljše mnenje.

Interpretacija: Razne oblike kaznovanja in grajanja so za mlade zelo neprijetne in se jih bojijo, zato uporabljajo različne strategije, da bi se jim izognili. Nekatere izmed teh strategij so manj konstruktivne in družbeno nezaželeni (npr. laganje), mladi pa se jih vseeno poslužujejo zato, ker očitno že iz preteklih izkušenj vedo, da se pogosto izplačajo. Pomeni, da mladi najpogosteje lažejo, da bi se izognili kazni (za laganje so bolj zunanje kot notranje motivirani), zato ker je bilo takšno vedenje v preteklosti ojačano, pa je privedlo do tega, da niso bili kaznovani in v skladu z načeli inštrumentalnega pogojevanja zdaj utrjene vzorce obnašanja radi ponovijo.

Večina (kar 40% anektiranih) mladih laže zato, ker se želi izogniti kazni ali situacijo zaznajo kot brezizhodno (četrtnina anketiranih), ob laži pa obstaja možnost, da jih pri tem ne odkrijejo in se vsem neugodnim izidom izognejo. Ko mladi tehtajo ali se zlagati ali ne, upoštevajo tudi možnost, da bi jih pri tem zalotili. Kot kaže so te možnosti za mlade majhne (ali res tako dobro lažejo ali pa jih starši kdaj zalotijo pri laži, pa se kar naredijo, da jim verjamejo in se s tem izognejo prepiru) in mladi sprejmejo odločitev, da je duševno bolj prijetno zlagati se in upati, da se jih pri tem ne odkrije, kot neposredno se soočiti s priznanjem neprijetne resnice in kaznijo.

Razloge za takšne odgovore mladih pa bi lahko našli tudi v opravičevanju svojega družbeno nesprejemljivega vedenja – laganja. Mladi, ki so se zatekli k laganju, svojega preteklega vedenja ne morejo spremeniti, lahko pa ga na nek način opravičijo pred drugimi in tudi pred samim seboj. Rečejo, da so se zlagali zato, ker so se bali kazni, saj to pomeni, da v resnici niso lažniki, zlonamerni ali pokvarjeni in da lažejo pogosto, ampak so jih k temu »prisilile« neugodne okoliščine – strah pred kaznijo, če bi drugi izvedeli resnico ali občutek brezizhodnosti, ko je laž izgledala najprimernejša rešitev. S tem del krivde za laganje prenesejo na okoliščine, ki so laž spodbudile, na stroge starše ali učitelje, katerih se tako bojijo, saj ne želijo biti kaznovani ali izgubiti njihovega zaupanja. Strokovno temu lahko rečemo tudi zunanje atribucije ali situacijske determinante človekovega vedenja, ki jih je lažje opravičiti, kadar gre za neprijetno vedenje, kot neke dispozicijske, notranje atribucije za vedenje. Tako se učenec zlaže, da je nalogo pozabil doma, ko se mu je mudilo, ker je moral peljati mlajšo sestro v vrtec... Upa, da ga učitelj ne bo kaznoval, čeprav naloge v resnici sploh ni naredil in morda tudi sestre ni peljal. Če je dovolj spreten lažnivec morda celo premisli, da bo s takšnim izgovorom pridobil učiteljevo sočutje in ga ne bo kaznoval. Kazen ni le neprijetna, ampak pogosto uniči tudi odnos med kaznovalcem in kaznovanim. Škodi ugledu učenca pred vrstniki, in mladi bi storili marsikaj, da bi se kazni izognili, še posebej, če bi za njihov prekršek izvedeli vrstniki, katerih mnenje jim je v obdobju mladostništva tako zelo pomembno.

V času, ko mladostnik odrašča, postaja tudi vedno bolj samostojen, odgovoren in postopoma razvija občutek empatije, zato ni presenetljivo, da je eden izmed pogostejših odgovorov tudi ta, da z resnico mladostnik ne želi prizadeti drugih, ki je pogostejši pri dekletih kot pri fantih. Kljub samostojnosti mladi še vedno čutijo določen strah pred kaznijo, saj se zaveda, da mu starši še vedno nudijo emocionalno oporo ob težavah in streho nad glavo, česar pa ne želi tvegati in se jim pogosto zlaže. Prav tako mladostnik z razvojem svoje samostojnosti ne želi več deliti mnogih zasebnih stvari z drugimi. Večini mladostnikov sigurno ni v interesu to, da bi vsakemu odgovorili na vprašanje o trenutnem partnerju ali pa povedali staršu, da so bili včeraj na zabavi močno opiti. Nekatere stvari mladi enostavno niso več pripravljeni deliti, v večini primerov pa se o določenih stvareh pogovarjajo zgolj z določenimi osebami, ostalim pa povedo neresnico in jih zavedejo. Rezultati torej očitno potrjujejo Eriksonovo teorijo o pomembnosti drugih, saj v obdobju mladostništva mnenje vrstnikov izpodrine mnenje staršev. Začne se razvijati prepričanje, da laganje drugi generaciji ni tako sporno, kot če bi to storili prijateljem ali znancem iz svoje generacije, kar kažejo tudi rezultati 6. hipoteze.

5.5. HIPOTEZA 5: Moški in ženske lažejo o različnih vsebinah.

Vprašanje 4: Kako pogosto se zlažeš o navedenih vsebinah?

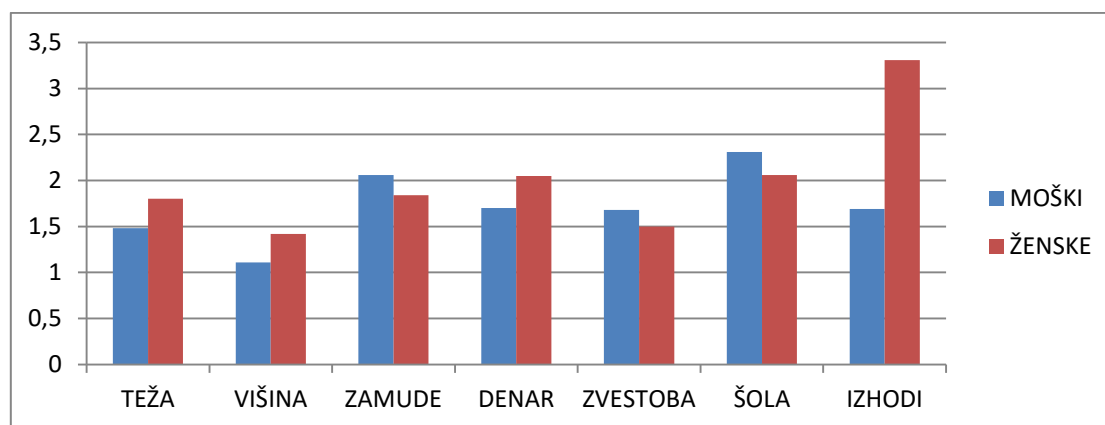
***Tabela 6:** Pogostost laganja o določeni vsebini pri MOŠKIH (N = 64))

	NIKOLI	REDKO	VČASIH	POGOSTO	ZELO POG.	POVPREČJE
Telesna teža	47	7	6	4	0	1,48
Telesna višina	59	3	2	0	0	1,11
Razlog za zamujanje	26	18	12	6	2	2,06
Razlog porabe denarja	38	15	6	2	3	1,70
Zvestobi fantu/dekletu	32	23	4	2	2	1,68
Šoli (ocene, izostanki,...)	12	28	18	4	2	2,31
Večernih izhodih (kam/s kom)	37	17	6	1	3	1,69

***Tabela 7:** Pogostost laganja o določeni vsebini pri ŽENSKAH (N = 83)

	NIKOLI	REDKO	VČASIH	POGOSTO	ZELO POG.	POVPREČJE
Telesna teža	26	51	4	1	1	1,80
Telesna višina	53	27	2	0	1	1,42
Razlog za zamujanje	23	34	16	9	1	1,84
Razlog porabe denarja	17	43	18	2	1	2,05
Zvestobi fantu/dekletu	44	36	3	0	0	1,50
Šoli (ocene, izostanki, ...)	19	47	11	5	1	2,06
Večernih izhodih (kam/s kom)	44	24	9	6	0	3,31

* Povprečne ocene sem izračunala zato, da sem (ne glede na neenako št. moških in žensk v vzorcu) lahko primerjala pogostost laganja o izbrani vsebini. Oceni nikoli sem pripisala vrednost ena, redko dve, včasih tri, pogosto štiri in zelo pogosto pet, jo množila s frekvenco odgovorov v celici tabele in delila s številom oseb v vrstici. Tako sem dobila povprečne ocene pogostosti laganja o neki vsebini. Postopek izračuna povprečnih vrednosti je v prilogi 2 ob koncu naloge, v tabeli so le rezultati.

Graf 7: Pogostost laganja o določeni vsebini glede na povprečne ocene

Opis rezultatov za H5: **Hipoteza je potrjena**, saj se iz grafa in tabele očitno vidi, da ženske najpogosteje lažejo o večernih izhodih (kam, s kom), moški pa o šoli (ocenah, izostankih...). Očitne so tudi nekatere druge razlike med spoloma: ženske večkrat lažejo o razlogih porabe denarja in o svoji višini in teži, moški pa o razlogih za zamujanje in tudi o zvestobi partnerju.

Interpretacija: Razlogi za takšne rezultate so lahko povezani z interesi in vrednotami mladostnikov. Ker so jim izhodi z vrstniki zelo pomembni in označujejo svobodno preživljanje prostega časa, ker želijo uživati življenje (hedonizem mladih), se zlažejo, da se morajo s sošolci pripraviti za skupen projekt, se skupaj učiti ali sošolcu razlagati snov, ko pa zavijejo okoli vogala in jih starši ne vidijo več, se s prijatelji odpravijo v lokal, kino ali pa kam drugam, kjer se zabavajo in ne učijo. Mladi kot kaže pogosteje lažejo o stvareh, ki so jim bolj pomembne ali kjer jih starši o tem področju več sprašujejo in jim »težijo«.

Predvsem pri dekletih je opaziti precej več takšnih laži v zvezi z večernimi izhodi (kam gredo, s kom gredo ...), kar nakazuje, da v naši družbi obravnava deklet in fantov niti malo ni enaka. Zaradi tradicije in stereotipnega pojmovanja o tem, da so dekleta bolj nemočna in ogrožena in da jih je treba bolj varovati, so do njih starši bolj zaščitniški, zaradi česar se večkrat zatečejo k laži, zato da gredo lahko tja, kamor res želijo. Pri fantih je, kot kažejo rezultati, tega nadzora staršev manj, zato je tudi laganja o tem manj. Zanimivo je, da dekleta tudi pogosteje lažejo o razlogih porabe denarja kot fantje. Verjetno bi bilo precej neprijetno staršem razlagati, da so kupile iz žepnine kondome, drago kozmetiko ali plačale karte za kino še svoji simpatiji, saj se staršem to nikakor ne bi zdelo primerno, ker naj bi bila to naloga fanta. Zato raje lažejo, da so denar porabile za malico, šolske predstave ali kaj podobnega, fante pa verjetno starši celo manjkrat sprašujejo o načinih porabe denarja kot dekleta, ker veljajo stereotipno za manj zapravljive. Nič presenetljivo se mi ne zdi, da dekleta večkrat lažejo o telesni teži, ker so enak trend opazili tudi v drugih državah, saj so ženske praviloma bolj obremenjene s kilogrami kot moški. Zanimivo pa se mi zdi opozoriti na ugotovitev, da o šoli (izostankih in ocenah) v povprečju nekoliko več lažejo fantje, sicer pa je to glede na vsebino druga najpogostejša tema laganja mladih. Fantje se pogosto v povprečju manj obremenjujejo s šolskimi obveznostmi, zato se kaj hitro zgodi, da pridejo k pouku slabše pripravljeni, dobijo slabšo oceno ali celo izostanejo zaradi strahu pred spraševanjem ali pa zgolj zato, ker je na soncu spomladi po odmoru prijetneje kot v učilnici. Potem se staršem zlažejo, da so zamudili samo minutko, pa jih je učitelj kar vpisal ali učitelju, da je bila za malico predolga vrsta in niso mogli pravočasno priti k pouku. Fantje so tudi pogosteje lagali o razlogih za zamujanje.

5.6. HIPOTEZA 6: Mladi med in po laganju ne občutijo hudega sramu/krivde.

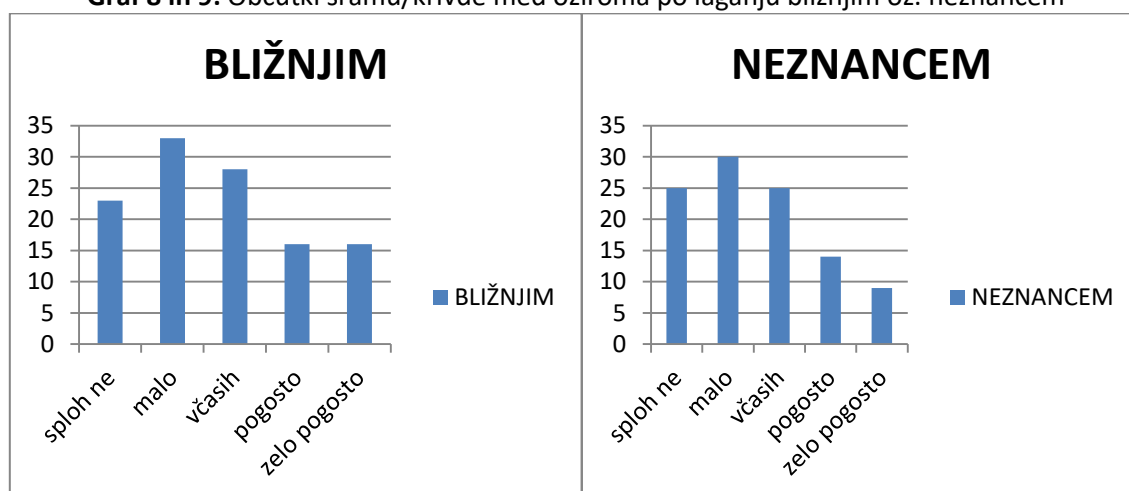
Vprašanje 5: *Ali te med ali po laganju (prijatelju, staršem, sošolcu) peče vest?*
in

Vprašanje 6: *Ali te po laži nekemu, ki ti ni blizu (neznanec, policist, učitelj) peče vest?*

***Tabela 8:** Občutki sramu/krivde med oziroma po laganju pri mladostnikih

LAGANJE N = 147	SPLOH NE 1		MALO 2		VČASIH 3		POGOSTO 4		ZELO POGOSTO 5		povprečje
prijatelji, starši, sošolci	19	13%	48	33%	41	28%	23	16%	16	11%	2,79
Neznanci, policisti, učitelji	36	25%	44	30%	37	25%	21	14%	9	6%	2,48

Graf 8 in 9: Občutki sramu/krivde med oziroma po laganju bližnjim oz. neznancem

Opis rezultatov za H5: Hipoteza je potrjena, saj je največ anketiranih pri obeh vprašanjih izbralo možnost malo, tudi iz grafičnih prikazov je nazorno videti, da približno tretjina redko občuti sram oz. krivdo med ali po laganju, četrtna včasih, skoraj četrtna pa nikoli. Nekoliko višji so občutki krivde med ali po laganju osebam, ki jih dobro poznamo (prijateljem, staršem, sošolcem), nižji pa v odnosu do neznancev, policistov in učiteljev. A povprečne vrednosti so v obeh primerih nižje od srednje ocene tri in zato se hipotezo potrdi.

Interpretacija: Občutek krivde in sramu med in po laganju se od posameznika do posameznika razlikuje, tako kot se razlikuje količina in teža izrečenih laži. A to ugotovitev, da mladi redko občutijo sram in krivdo ob laganju, malo pogosteje ob laganju bližnjim, bi si upala posplošiti na mnoge slovenske mladostnike, saj smo mladi na svoje prijatelje, starše in sošolce bolj navezani kot na neke uradne ali manj bližnje osebe kot so učitelji, policisti ali neznanci. Mladi občutijo nekaj sramu in krivde tudi zato, ker imajo po Piagetu že razvito logično mišljenje in zavedanje, da če jaz lažem njemu verjetno tudi on kdaj laže meni, torej v najinem odnosu ni pravega zaupanja. In ker se pogosto srečujemo in smo povezani je toliko pomembneje, da se na bližnje okoli sebe lahko zanesemo in jim lahko verjamemo (ker je to povezano s potrebo po varnosti po Maslowu).

Prav vrstniki in sošolci, včasih tudi starši, so intimni zaupniki mladih, s katerimi so tesneje povezani, med njimi se počutijo sprejete in varne, jim zadovoljijo potrebo po pripadnosti in čustveni navezanosti po Maslowu. Mladi nočejo izgubiti zaupanja bližnjih, zato jim raje ne lažejo, pa tudi zato, ker sami ne želijo, da bi jim bližnji lagali. V takem odnosu, kjer je prisotno laganje, ni zaupanja, tega pa potrebujejo. Če se zlažejo neznani ali uradni osebi, ki jih slabše pozna, občutijo manj sramu in krivde, saj vedo, da je manj možnosti, da bi neznanec odkril njihovo laž in tudi če jih odkrije, ga srečujejo redko ali ga ne bodo videli nikoli več, zato jim ne bo vzbujal občutkov krivde vsakič, ko bi bili skupaj, pa tudi pravega zaupanja z njimi ne gradijo in niti ne potrebujejo.

Mladi čutijo močno potrebo po pripadnosti in povezanosti s svojo generacijo, zato se na nek način bojijo, da bi jih vrstniki izločili, če se popoldne ne bi pojavili na igrišču ali zvečer na družabnem omrežju. Čeprav želijo govoriti resnico, se zaradi močnejše potrebe po pripadnosti in povezanosti s svojimi vrstniki staršem kdaj zlažejo. Rečejo, da se gredo učiti k prijatelju in v resnici gredo k prijatelju, a se skupaj zabavata in klepetata (kar je sicer pogostejše pri dekletih) in take laži, ki jim prinašajo koristi, mladi ne vidijo kot nemoralne ampak bolj kot potrebo po svobodnem preživljanju svojega prostega časa. Poznavanje razlogov za laž jim služi kot opravičilo, zato jih zaradi takšnih laži, ki nikomur posebej ne škodijo, običajno ne peče vest, nimajo posebnih občutkov sramu in krivde. Po Freudovi razlagi strukture osebnosti to ne pomeni, da nimajo jasno oblikovanega superega, ki bi jih opozarjal, da je laganje družbeno nesprejemljivo in neprimerno, ampak gre za »spopad« s težnjami ida, da bi se imeli prijetno in bi uživali dan in ker želijo mladi pogosto uživati življenje, njihove težnje po ugodju prevladajo in s tem utišajo očitke vesti posameznikovega superega.

Osebam, ki jih imamo radi in jih spoštujemo običajno lažemo manj, neznancem in osebam, ki manj spoštujemo pa bolj. Zato ne preseneča, da prijateljem, sošolcem in tudi staršem, do katerih gojimo bolj pozitivna čustva lažemo manj, saj želimo, da bi bili tudi oni do nas iskreni. Ravnamo se po načelu »ne delaj drugemu tega, česar si sam ne želiš, da bi delali tebi«, torej ne laži bližnjim (vrstnikom, staršem in sošolcem), saj ne želiš, da bi oni lagali tebi. Če pa si se iz tebi poznanih razlogov že odločil za laž, potem nima nobenega smisla, da se obremenjuješ z očitki vesti. Bližnji (predvsem starši) so tudi osebe, ki so nas skozi socializacijo učili, da je laganje nezaželeno in neprimerno. Zato ob laganju njim občutimo nekaj krivde in sramu, ker smo njihovo vzgojo izdali. Če pa lažemo neznancem (tudi policistom, učiteljem), ki imajo na mlade manjši čustveni vpliv kot bližnji, so občutki krivde manjši.

Zanimivo pa je izpostaviti, da kljub temu da v mojem vzorcu prevladujejo verni mladostniki, pri njih ni opaziti posebnih občutkov krivde in sramu ob laganju (oz. jih največkrat občutijo le malo). Mar to pomeni, da so mladi pozabili in negirali nauke svojih staršev in so na poti razvoja patoloških lažnivcev in odličnih manipulatorjev, brez občutkov krivde in slabe vesti? Seveda ne, saj je tudi njim ob laganju neprijetno, a če se za laž že odločijo (kar se zgodi redkeje kot v drugih kulturah ali starostnih skupinah, kot nam kažejo rezultati prve hipoteze), potem se zavedajo, da je bila to njihova odločitev in jih »črv dvoma« ne razjeda več. Nikakor niso patološki lažnivci, saj jih večina dobro razlikuje laž od resnice, a potrebujejo občasne drobne laži, da ohranijo svojo zasebnost. S starejšimi (včasih starši, še pogostejše pa uradnimi osebami, učitelji in policisti) določenih informacij o svojem intimnem življenju ne želijo deliti. To, kaj se je dogajalo na prijateljevi večerni zabavi, zadržijo zase ali se zlažejo o poteku zabave policistu zato, da ne bi izdali prijatelja in izgubili priložnosti, da jim starši prihodnjič dovolijo obisk takšne zabave. Prav tako v tem mladostniškem obdobju ne želijo več, da jih starši »zaslišujejo« o njihovem zasebnem življenju, o tem, kdo jim je všeč in s kom so klepetali po telefonu, zato se zlažejo zaradi težnje samostojno odločati o sebi in svojem življenju. Če se mladostnica zlaže, da se je po telefonu dolgo pogovarjala o tem, kako rešiti zahtevno matematično nalogo ali je sošolki razlagala učno snov, v resnici pa je imela poglobljen klepet s svojim fantom, se ji zdi, da ji zaradi laži staršem ni treba občutiti krivde. Če je ne bi tako močno nadzorovali in bi ji pustili več svobode, ji ne bi bilo treba lagati, torej si preko obrambnega mehanizma racionalizira situacijo in del krivde za laganje prenese na starše, sama pa ima o sebi boljše mnenje in ne občuti sramu in krivde zaradi take drobne laži.

5.7. HIPOTEZA 7: Vernost mladih ne vpliva na pogostost laganja.

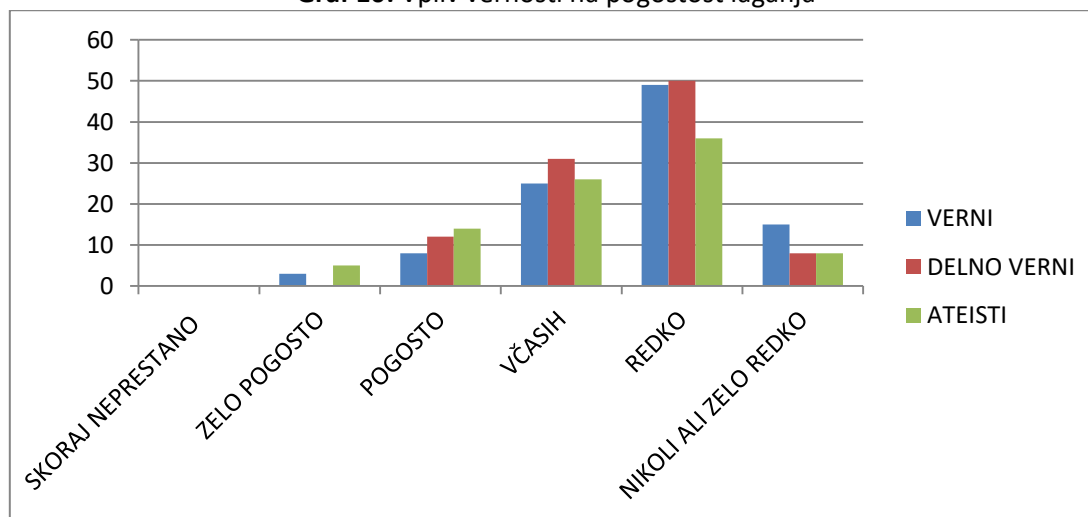
Vprašanje 1: *Kako pogosto se v vsakdanjem življenju zlažeš (zamolčiš kakšno informacijo, da koga ne bi prizadel, zavajaš o statusu preko družabnih omrežij, prikrojiš podatke, se kažeš drugačnega kot si, da bi izpadel pomembnejši in boljši kot si v resnici ...)?*

in predvprašanje: *Ali ste verni?*

***Tabela 9:** Pogostost laži pri vernih, delno vernih in nevernih moških in ženskah

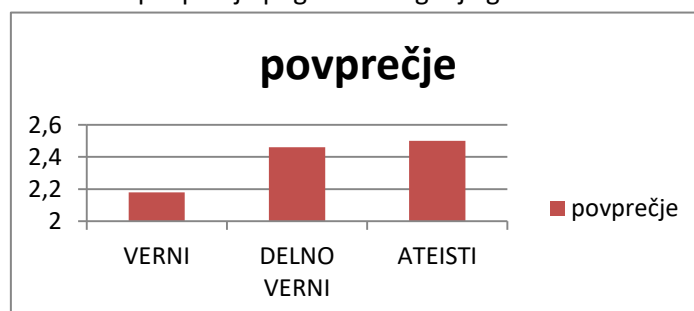
	SKORAJ NEPRESTANO (več kot 50x dnevno)	ZELO POGOSTO (več kot 10x dnevno)	POGOSTO (v povprečju 3- 10x dnevno)	VČASIH (v povprečju vsak dan 1x ali 2x)	REDKO (nekajkrat tedensko)	NIKOLI ALI ZELO REDKO (nekajkrat letno/mesečno)
VERNI N = 79 (54%)	0 (0%)	2 (3%)	6 (8%)	20 (25%)	39 (49%)	12 (15%)
DELNO VERNI N = 26 (18%)	0 (0%)	0 (0%)	3 (12%)	8 (31%)	13 (50%)	2 (8%)
ATEISTI N = 42 (29%)	0 (0%)	2 (5%)	6 (14%)	11 (36%)	15 (36%)	8 (19%)

Graf 10: Vpliv vernosti na pogostost laganja

Izračunala sem tudi povprečje ocen za vsako proučevano skupino. Ocen nikoli sem pripisala vrednost ena, redko dve, včasih tri, pogosto štiri in zelo pogosto pet, jo množila s frekvenco odgovorov v celici tabele in delila s številom oseb v vrstici. Tako sem dobila povprečne ocene pogostosti laganja pri vernih, delno vernih in ateistih.

Graf 11: povprečje pogostosti laganja glede na vernost

Opis rezultatov za H6: **Hipoteza je zavrnjena**, čeprav s precejšnjim tveganjem, saj sem imela v vzorcu precej več vernih kot delno vernih ali ateistov. A prikazi odstotkov odgovorov za posamezno proučevano skupino in tudi izračunane povprečne ocene kažejo nekoliko več laganja pri delno vernih (katerih starši in sorodniki so verni, oni pa manj) in ateistih.

Interpretacija: Ena temeljnih božjih zapovedi pravi »ne laži« in verni so v večji meri kot delno verni in ateisti označili, da se ga večinoma držijo, zato moji rezultati kažejo, da v povprečju verni mladostniki lažejo manj od manj vernih vrstnikov. Razlogi so lahko v tem, da so ponotranili božje zapovedi in se po njih tudi ravna v vsakdanjem življenju, izogibajo se vedenja, ki ga njihova vera opredeli kot greh in zanj zapoveduje pokoro... Še bolj verjetno pa se mi zdi, da si laganja, ker je družbeno in religiozno nesprejemljivo, mladi niti ne upajo priznati (in se kažejo v lepši luči kot v resnici so), uporabljajo obrambni mehanizem negacije in odgovarjajo, da lažejo redko ali nikoli, spregledajo pa številne vsakdanje drobne laži.

Verni imajo verjetno bolj poudarjene vrednote konvencionalne morale in zaradi teh vrednot, ki vplivajo na njihovo ravnanje, sami manj lažejo od delno vernih in ateistov. Med vrednotami konvencionalne morale so izpolnjevanje dolžnosti, iskrenost, poštenost, delavnost, odgovornost... torej vrednote, ki laganju nasprotujejo. Pogosto izhajajo iz družin, kjer je vzgoja bolj tradicionalna, kjer so vedenjski vzorci obiskovanja verskih obredov in ponavljanja božjih zapovedi prisotni že več generacij in dobro utrjeni. Taki utrjeni vedenjski vzorci pa predstavljajo trdni okvir za usmerjanje vedenja v situacijah, ko se nekdo znajde v dilemi ali lagati ali ne. Verne so kot kaže večkrat učili, kako grdo je laganje in zato se mu v večji meri odrečejo kot delno verni (verni sorodniki, oni manj) in ateisti.

Morda se verni mladostniki (saj je v vzorcu veliko učencev osmega in devetega razreda, ki so verni, pa tudi vernih gimnazijcev) bolj bojijo greha (in pokore za greh - laganje), zato si ga ne priznajo, da bi imeli lepše življenje oziroma vero vanj v onostranstvu. Če bi priznali laganje, bi jih skrbelo, da jih čaka pekel in pokora za ta prekršek, če pa zamolčijo avtoritetam (in duhovniku pri spovedi) kakšno podrobnost iz njihovega življenja, pa to še ni laganje, saj jih o tej konkretni stvari pravzaprav niti ni povprašal. Če se prepričajo, da njihov prekršek ni bil tako hud in da njihovi vrstniki lažejo in grešijo pogostejše kot oni sami, potem se bolje počutijo in morda verjamejo, da jih za takšno pridnost in dobroto čaka nagrada v nebesih.

Če pa nekoliko podrobneje pogledamo verjetno ozadje podanih odgovorov in se opremo na raziskave o laganju, pa lahko razmišljamo tudi o drugih razlagah dobljenih rezultatov. Bolj verni mladostniki imajo pogostejše kot delno verni in ateisti tradicionalno in precej avtoritarno vzgojo, v kateri so obljubljene stroge kazni za kršitve. Mladi pa po rezultatih 4. hipoteze najpogostejše lažejo prav zaradi izogibanja kazni. Raziskave, ki so jih opravljali v različnih družinah glede na način vzgoje (Žigonova, 2009) pa nedvoumno kažejo, da naj bi takšna bolj stroga vzgoja in kaznovanje neprimerne vedenja obenem spodbujalo laganje zaradi izogibanja kazni. Prav tako naj bi težave z krepitvijo laganja povzročala tudi pretirano permissivna vzgoja, ko se za laganje starši niti ne zmenijo in ga ne prepoznavajo kot problem. Obstaja torej precejšnja verjetnost, da je priznanje laganja za bolj verne večji problem kot priznanje takšnega vedenja za delno verne in neverne mladostnike. Zato so morda kljub zagotovljeni anonimnosti verni odgovarjali tako, kot bi bilo po njihovem mnenju in po naukih staršev in cerkve prav ravnati, ne pa tako, kot se dejansko vedejo v vsakdanjem življenju.

5.8. HIPOTEZA 8: Osebe z nižjo vestnostjo lažejo pogosteje od bolj vestnih in previdnih.

Vprašanje 1: *Kako pogosto se v vsakdanjem življenju zlažete?* in tabela »VELIKIH 5« s seštevkom

A = skoraj neprestano (več kot 50 krat na dan)

B = zelo pogosto (več kot desetkrat na dan)

C = pogosto (v povprečju 3 – 10 krat na dan)

D = včasih (v povprečju skoraj vsak dan enkrat ali dvakrat)

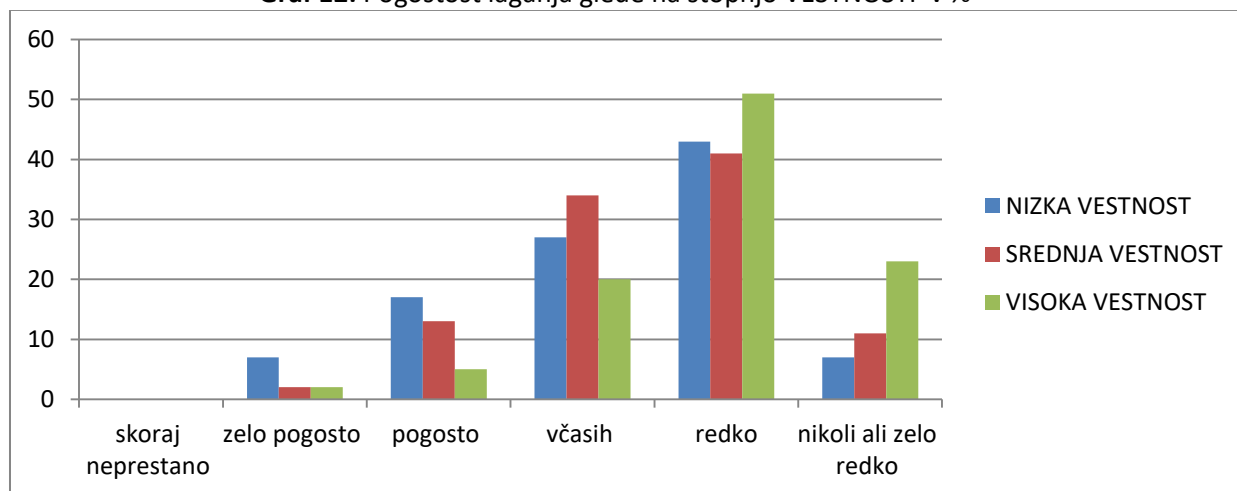
E = redko (v povprečju nekajkrat na teden)

F = nikoli ali zelo redko (nekajkrat na mesec ali leto)

***Tabela 10:** Pogostost laganja glede na stopnjo vestnosti

VESTNOST	POGOSTOST LAGANJA											
Kateri vrednosti je najbližje rezultat	A	%	B	%	C	%	D	%	E	%	F	%
NIZKA (10) N = 30 (20%)	0	0	2	7	5	17	8	27	13	43	2	7
SREDNJA (15) N = 56 (38%)	0	0	1	2	7	13	19	34	23	41	6	11
VISOKA (20) N = 61 (42%)	0	0	1	2	3	5	12	20	31	51	14	23
Vsota = 147 oseb	0		4		15		39		67		22	

Graf 12: Pogostost laganja glede na stopnjo VESTNOSTI v %

Izračunala sem tudi povprečje ocen za vsako proučevano skupino. Ocen nikoli sem pripisala vrednost ena, redko dve, včasih tri, pogosto štiri in zelo pogosto pet, jo množila s frekvenco odgovorov v celici tabele in delila s številom oseb v vrstici. Tako sem dobila povprečne ocene pogostosti laganja pri osebah z nizko vestnostjo (so opisani kot bolj spontani, neorganizirani, iščejo zabavo), srednjo vestnostjo in visoko vestnostjo (veljajo za bolj organizirane, disciplinirane, previdne in trmaste osebe).

Graf 13: Povprečne ocene pogostosti laganja pri visoko, srednje in nizko vestnih

Opis rezultatov za H6: **Hipoteza je potrjena.** Osebe z nižjo vestnostjo, ki naj bi bile po teoriji manj disciplinirane in organizirane, bolj spontane in raje iščejo zabavo, pogosteje lažejo kot srednje in bolj vestni mladostniki, kar je razvidno iz tabele, iz stolpčnih prikazov in izračunov povprečnih vrednosti. Zanimivo pa je tudi spoznanje, da se le petina anketiranih oceni kot nizko vestne (20%), 38% kot srednje vestne, kar 42% pa kot visoko vestne in organizirane.

Interpretacija: Dobljeni rezultati so me spet nekoliko presenetili, čeprav so potrdili zastavljeno hipotezo. Presenetil me je predvsem izjemno visok odstotek tistih mladostnikov, ki so se označili kot srednje ali visoko vestne. Meni se ob opazovanju svojih sovrstnikov zdi, da so bolj malo vestni, mnogi nimajo samodiscipline, so bolj usmerjeni k iskanju zabave, pogosto so slabo organizirani, pozabljajo narediti domače naloge, se pravočasno pripraviti za teste in potem se kampanjsko učijo za pomembne teste zadnji dan, kar je očitno po definiciji znak nizke vestnosti. Vendar je le petina (20%) mladostnikov v mojem vzorcu samemu sebi priznala in pripisala takšne lastnosti. Razloge za takšno nekritičnost do svojega obnašanja so lahko raznoliki: nekateri so morda tako subjektivni in slepi za svoje napake zaradi težnje po dobri samopodobi in visoko razvitih obrambnih mehanizmov (predvsem zanikanja), ki jim preprečujejo, da bi videli svoje šibke točke in neustrezne vedenjske vzorce. Drug, a bolj verjeten razlog pa se mi zdi uporaba skrajšane in prirejene verzije vprašalnika Velikih pet, ki se je že pri 3. hipotezi (kjer sem ugotavljala preko istega instrumenta tudi ekstravertiranost) izkazal kot slabo merilo dejanskih osebnostnih razlik. Tam sem dobila ugotovitve, da se je večina mladih Slovencev v mojem vzorcu ocenila kot bolj ekstravertirane (čeprav naj bi mednarodne raziskave ugotavljale ravno obratno), tu pa sem ugotovila, da naj bi se večina skušala predstaviti kot bolj vestne (čeprav opazovanja v vsakdanjem življenju tega nikakor ne potrjujejo). Povzela bi torej, da omenjeni instrument Velikih 5 za samooceno ni najprimernejši za izbrano starost.

Sicer pa je dobljena ugotovitev o tem, da so osebe, ki so manj vestne, neorganizirane, iščejo zabavo in ravna spontano bolj nagnjene k laganju. Ko se znajdejo v neprijetni situaciji se je lažje zateči k laži. Tudi težnja po ugodju in zabavi (hedonizem), ki pri njih prevladuje jih verjetno spodbudi k temu, da se raje zlažejo kot disciplinirajo. Ker so tudi manj previdni in zanesljivi kot bolj vestni vrstniki, se jim laž v tistem trenutku verjetno zazdi praktična in hitra, pa še ustrezna rešitev problema.

6. SKLEPI

Odločila sem se, da v svoji raziskovalni nalogi proučim laganje, ta tako pogost pojav v našem vsakdanjem življenju. Ugotavljala sem, kako pogosto lažejo mladi Slovenci in rezultate primerjala s podatki o laganju Američanov ter spoznala, da Slovenci lažemo manj. Mladi najpogosteje lažejo svojim staršem, opazila pa sem, da fantje večkrat kot dekleta lažejo staršem in učiteljem.

Čeprav so v mojem vzorcu prevladovali srednje in precej ekstravertirani mladostniki sem dobila ugotovitve, da redko lažejo (in ni opaziti več laganja pri bolj ekstravertiranih).

Hipotezo, da se mladi največkrat zlažemo zato, da ne prizadenemo drugih, pa so moji rezultati očitno zavrnili. Najpogosteje se lažemo zaradi strahu pred kaznijo, sledi prepričanje o brezizhodni situaciji in šele potem želja, da ne bi prizadeli drugih. Izkazalo pa se je, da moški in ženske lažejo o različnih vsebinah: dekleta večkrat lažejo o telesni teži, razlogih za zamujanje, razlogih porabe denarja in predvsem o večernih izhodih (kam, s kom), fantje pa največ o šoli (ocenah, izostankih), kdaj tudi o razlogih za zamujanje in zvestobi. Oba spola precej lažeta o šoli (ocenah, izostankih...), a o tem precej več lažejo srednješolci kot osnovnošolci.

Hipotezo, da mladi med in po laganju ne občutimo posebnega sramu in krivde sem potrdila, opazila pa sem, da se več občutkov krivde in sramu pojavi ob laganju prijatelju, sošolcu ali staršem, manj pa pri laganju neznancu, policistu ali učitelju. Največ sramu in občutkov krivde ob laganju so pokazale verne ženske. Pokazalo se je, da verni lažejo nekoliko manj kot delno verni in ateisti.

Ugotovila sem tudi, da manj in srednje vestni lažejo več kot bolj vestni, organizirani in disciplinirani. Presenetilo pa me je, da so se le redki mladi označili z lastnostmi nizke vestnosti, ki je pri sebi ne opazijo, čeprav se v šoli izkazuje preko vedenja pri mnogih. To mi je vzbudilo dvom v ustreznost podanih samoocen svojih osebnostnih lastnosti s pomočjo skrajšane in poenostavljene verzije vprašalnika velikih pet za tako mlade preizkušance in dileme o tem, da so kljub anonimnosti dajali nekoliko socialno zaželeno odgovore o svojih lastnostih in tudi o pogostosti laganja.

Predvsem me je zanimalo ključno vprašanje, ki sem ga poskušala izpostaviti z dvema izbranima pesmicama na začetku naloge: ali je laganje nujna in pomembna socialna spretnost in s tem potrebna in koristna spremljevalka našega življenja ali pa je zlo v človeku, izraz moralno izprijene narave, katero je treba preprečevati in kaznovati. Enoznačnega odgovora na to bolj filozofsko vprašanje ne v literaturi in ne s svojo raziskavo nisem mogla dobiti tudi zato, ker je velik delež mladih zase ocenil, da lažejo redko, le nekajkrat na teden in niti ne vsak dan. V diskusiji sem razmišljala o tem, da se morda v naši družbi lažje preživi z manj lažmi kot v Ameriki ali pa, da so mladi preveč subjektivni in nekritični do svojega laganja.

Postavila sem osem hipotez in kar pet od njih sem potrdila. Pravilnost svojih predvidevanj lahko pripišem tudi dejstvu, da skupino mladih, ki sem jih proučevala, dokaj dobro poznam, saj sem tudi sama mladostnica in se pogosto kaj zlažem. Svojih dejanj se zavedam in dobro vem, komu se zlažem, kako se ob tem počutim in zakaj laž sploh uporabim. Iz svojih lastnih izkušenj sem dokaj dobro predvidela odgovore mojih sovrstnikov ter z zanimanjem proučila razloge za laganje in razlike med spoloma v pogostosti in vsebinah laganja.

V vzorec sem zajela otroke in mladostnike z višjih razredov Osnovne šole Naklo in dijake Gimnazije Kranj, ki so moj vprašalnik reševali resno, vse delno rešene vprašalnike in take, kjer so izbirali le srednje ali le skrajne ocene pa sem izločila iz nadaljnjih obdelav (glede na zadnji del vprašalnika, kjer je bilo največ napak in neresnosti). A nad iskrenostjo odgovorov vseeno visi kanček dvoma, saj je laganje v slovenski družbi socialno precej nezaželeno vedenje in zato dopuščam možnost, da so učenci in dijaki odgovarjali s socialno bolj zaželenimi odgovori in se prikazali kot manj lažnive.

7. OCENA NALOGE

7.1. Prednosti in zanimivosti v moji raziskovalni nalogi

Celotna izdelava seminarske naloge je bila zame nova izkušnja in izziv, saj sem pridobila nova znanja o temi laganja, ki me zelo zanima, kar sem ugotovila že na srečanjih analitične skupine, ki jo obiskujem. Prvi izziv je bilo zbiranje ustrezne literature, saj preglednih knjig na to temo v slovenščini ni, zato sem morala nabirati informacije iz poljudnih in strokovnih člankov ter delov knjig o razvoju in razlagah osebnosti, veliko prednost tu pa mi je predstavljala tudi moja mati, saj je prof. psihologije, zato sem se lahko večkrat obrnila tudi nanjo. Spoznala pa sem tudi, da imajo študentje dober dostop do vseh novjših raziskav preko svojih fakultet, dijaki pa moramo poiskati kakšnega sorodnika ali prijatelja (jaz imam na srečo starejšega brata), saj tega dostopa do strokovnih virov mi kot dijaki nimamo, pa se mi zdi prav, da bi ga morda dobili tudi mi.

Poleg tega sem se naučila postopka izdelave celotne znanstvene raziskave po zahtevanih korakih in podrobneje spoznala pojme kot so problem, cilj, hipoteza... Izdelala sem vprašalnik in vanj vključila del prirejene in skrajšane verzije instrumentarija Velikih pet za ugotavljanje osebnostnih lastnosti ljudi, da bi raziskala, po katerih lastnostih se lažnivci bolj ločijo od tistih, ki lažejo manj. Izvedla sem anketo, s katero sem pokazala pogostost in vzroke za laganje pri mladih (višji razredi osnovne šole in gimnaziji gorenjske regije v Sloveniji).

Primorana sem se bila naučiti kritične presoje dobljenih rezultatov skozi interpretacije in pomena strokovne objektivnosti pri prikazovanju ugotovitev. Stranski učinek izdelave moje raziskovalne naloge je tudi precej večja digitalna spretnost pri prikazovanju tabelarnih in grafičnih rezultatov, saj sem nekatere funkcije srečala prvič ali pa sem jih od uporabe pri informatiki v prvem letniku že pozabila, zdaj pa sem jih morala znanje obnoviti, jih ponovno osvojiti in ustrezno uporabiti.

Spoznala sem tudi, kako pomembno na dobljene rezultate vpliva starost in značilnosti vzorca, ki ga zajamemo v svojo raziskavo. Del mojega vprašalnika, ki je bil namenjen ugotavljanju osebnostnih lastnosti preizkušancev je bil povsem primeren za višje razrede gimnazije, a kot kaže malo prezahteven za višje razrede osnovne šole, čeprav naj bi že imeli razvito abstraktno mišljenje in sem na nekaj toliko starih osebah predhodno preizkusila uporabnost, pa sem kljub temu morala izločiti nekaj neustrezno rešenih vprašalnikov. Spoznala sem, kako pomembno je, da je vprašalnik za mlade preizkušance dovolj kratek in reševanje čim bolj enostavno, da ga vsi rešijo do konca in iskreno.

Ugotovila sem tudi, da mladi Slovenci lažejo precej redko in to najpogosteje staršem, morda bi se starši morali kdaj tudi zamisliti, če mladim dajo dovolj svobode, da jih ne bi s svojo pretirano skrbjo in nadzorom »prisilili« v laganje, če hočejo ohraniti nekaj avtonomije in spoštovanja pred vrstniki. Moja naloga pa med drugim opozarja tudi na problem, da fantje lažejo o drugačnih vsebinah kot dekleta, ker imajo starši do deklet nekoliko drugačne predstave in jim verjetno dovolijo manj, jih bolj nadzorujejo in zato se dekleta večkrat zlažejo o večernih izhodih, fantje pa v zvezi s šolo. Malo skozi šalo bi to pomenilo večjo pozornost na to, ali fant glede šole morda laže in ali dekle glede tega, kdaj in s kom gre zvečer ven, res govori resnico. Spoznanje, da se pogosteje laže osebam, ki so nam čustveno manj blizu pa je tudi poučno, ker pomeni, da posebnih občutkov krivde ob laganju uradnim osebam, tudi učiteljem, mladi običajno ne občutijo. Ugotovitev, da verni in bolj vestni manj lažejo kot ateisti in manj vestni pa ne sme delovati kot stereotip, zaradi katerega bi nekomu zaradi uvrstitve v neko skupino predhodno bolj zaupali, saj je moja raziskava nedvoumno pokazala, da imamo v vseh skupinah take, ki lažejo bolj in take, ki ne. Raziskovanje tega področja pa se me je tudi osebno dotaknilo, saj sem glede laganja postala bolj pozorna tudi nase, na vrstnike in na informacije v medijih, ki so včasih selektivne ali prirejene potrebam tiste skupine, ki jih je posredovala.

7.2. Pomanjkljivosti in težave pri izvedbi raziskovalne naloge

Čeprav sem v preteklosti že izdelovala raziskovalne naloge, je bilo delo tokrat zahtevnejše in obsežnejše, pri tem pa se je pojavilo kar nekaj pomanjkljivosti, ki bi jih bilo možno popraviti. Prve težave so se pojavile že pri tem, da ni bilo dovolj literature na to temo (predvsem ne strokovne in v slovenščini), pa tudi kako proučevati ta družbeno nekoliko prikrit pojav. Že v postopku pri metodologiji sem opisala, da sem sprva želela proučevati kako hitro mladi nasedejo lažnim novicam in zakaj jim kar verjamejo, a sem se potem preusmerila iz zahtevnejšega eksperimentalnega pristopa v anketo, k čemur so me prisilile okoliščine in časovna stiska izvedbe raziskave, saj je anketiranje hitrejše in enostavnejše od eksperimenta.

Vzorec, na katerem sem izvajala raziskavo je zajel višje razrede OŠ Naklo in dijake Gimnazije Kranj, torej le območje Gorenjske in le mlade ljudi, zato posplošitve na druge starostne skupine in na druge regije niso upravičene. Če bi imela več razpoložljivih sredstev, bi bilo moč izvesti boljšo in zahtevnejšo medkulturno raziskavo, ki bi zajemala večji in bolj reprezentativen vzorec. Prav tako sem čutila primanjkljaj znanja pri interpretiranju dobljenih rezultatov in si upam trditi, da bi bile interpretacije dosti boljše ob koncu šolskega leta, ko bi osvojil vsa psihološka znanja, ki jih gimnazijskih program ponuja ali če bi lahko prebrala še več precej zanimive literature s tega področja. Nekaterih zanimivih spoznanj, ki sem jih videla iz svojih rezultatov (glede primerjav o vsebinah laganja med osnovnošolci in srednješolci in med vernimi in nevernimi) pa niti nisem mogla predstaviti, čeprav so bile zanimive, ker jih nisem zajela v svoje prvotno zastavljene hipoteze.

Največjo pomanjkljivost vidim v svoji izbiri instrumenta, s katerim sem skušala ugotavljati osebnostne lastnosti ljudi, ki pogosteje lažejo. Čeprav vprašalnik za ugotavljanje velikih petih dimenzij v literaturi velja za najustreznejšega in v zadnjem času najbolj priljubljenega, ga dijak ne more uporabljati, saj ni usposobljen za njegovo interpretacijo, to lahko delajo le diplomirani psihologi. Zato sem uporabila prosto dostopno poenostavljeno različico, ki pa se ni izkazala za dovolj primerno in je ponovno ne bi uporabila. Raje bi sama zastavila nekaj vprašanj za ugotavljanje ekstravertiranosti in vestnosti.

7.3. Predlogi izboljšav nadaljnjega raziskovanja in nova vprašanja

Zagotovo si želim, da bi tudi dijaki dobili dostop do baze znanstvenih člankov, kot ga imajo študentje. S tem bi preprosto preko spleta z domačega računalnika lahko brali strokovne članke in širili svoje obzorje, ter imeli manj težav pri predstavitvi teoretičnega uvoda. Želela bi si več strokovne literature na tematiko laganja v slovenščini, ker sem pri nas zasledila le povzetke tujih raziskav brez podatkov o velikosti vzorca, okolju raziskave, pogojih raziskovanja in instrumentih, s katerimi so nekaj ugotovili.

Ob pridobitvi dodatnih finančnih sredstev bi razširila vzorec in bi zajela in primerjala različne starostne skupine in iz različnih okolij. Raziskavo bi razširila na različne vere, regije in kulture ter dobljene rezultate med seboj primerjala. Ob idealnih pogojih bi ob pomoči desetih strokovnjakov izvedla raziskavo v drugih kulturah (npr. v ZDA, Angliji, Indiji, Iranu in Turčiji), v katerih bi izbrala po 200 mladih iz različnih socialnih razredov (od bogatašev, pa vse do mladostnikov s socialnega dna in manjšin npr. Romov) in ugotavljala, kako pogosto, o čem, komu in zakaj lažejo ter z zanesljivejšimi metodami ugotavljala, kakšne so tiste lastnosti oseb, ki lažejo pogosteje. Tako bi rezultate lažje posplošila pojasnila razlike med posameznimi narodi in socialnimi razredi. Lahko bi primerjala med seboj različne religije, različne starostne skupine, različne načine vzgoje in njihov vpliv na laganje. Zanimivo bi bilo tudi ugotavljati, če programi za razvoj empatije pri mladostnikih kaj povečajo ali zmanjšajo količino laganja vrstnikom in odraslim in če programi za razvijanje kritičnega mišljenja kaj povečajo verjetnost, da nekdo hitreje prepozna lažne novice v medijih in tudi laži v vsakdanjem življenju ter tako ne zaupa lažnivcem in se uspešno izogne razočaranjem.

8. VIRI IN LITERATURA

8.1. Pisni viri

- Avsec, A. (2017). Temeljni vidiki osebnosti. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete
- Bandur, S. (2017). Čas, ko je vsak dan prvi april. Medijsko opismenjevanje. Delo, četrtek, 9.11.2017 (str. 18). Ljubljana: Delo.
- Hülsmann, P. (2016). Brenčanje v srcu. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Karačič, M. (2009). Laž in laganje: pomen, zaznavanje in vloga v managementu. Management št. 4. (str. 71 – 83). Slovenske železnice d.o.o.
- Kaše, R., Lipičnik, B., Mihelič, K., Zupan, N. (2007). Organizacijsko vedenje. Zbirka tekstov za študij in gradiv za vaje. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Praprotnik, A. (1944). Psihologija Laži. Ljubljana: ZMKD.
- Trček, J. (1994). Medosebno komuniciranje in kontaktna kultura. Radovljica: Didakta.
- Walters, S. B. (2003). Resnica ali laž: kako prepoznati laž in se zavarovati pred prevaro. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Walters, J. (2003). Resnica skozi otroške oči. Ljubljana: Revija Mama, št. 79 (2004, str. 27, 28).
- Santos, R. M. (2016). Parenting by Lying in Childhood Predicts Lying to Parents and Socioemotional Adjustments in Adulthood. Published by ProQuest LLC (2017): University of Toronto

8.2. Spletni viri

- Archer, J. (2014). The 7 magic word that help reveal a lie, dostopno na <https://airows.com/lifestyle/the-7-magic-words-that-help-reveal-a-lie>, 11.12.2017.
- Blaney, S. (2011). Why do teens lie. Dostopno na spletnem naslovu <http://www.parentingteensinfo.com/2011/03/01/why-do-teens-lie-what-can-parents-do/>, 11.12.2017.
- Dnevnik.si. (2011). Zakaj ljudje ne moremo živeti brez izkrivljanja resnice? Rojeni lažnivci, 20.5.2011, dostopno na <https://med.over.net/clanek/i27089/>. 6.1.2018
- Ekman, P. (1992). Telling Lies: Clues to Deceit in the Marketplace, Politics, and Marriage (natisnjeno str. 15 - 24 in 43 – 80, skupaj 366 strani, pdf dostopen na http://communicationcache.com/uploads/1/0/8/8/10887248/telling_lies-clues_to_deceit_in_the_marketplace_politics_and_marriage.pdf,). Ney York: Ww – Norton & Company, 6.1.2018.
- Ekman, P. (2009). Why people lie. Dostopno na spletnem naslovu <https://www.paulekman.com/uncategorized/why-people-lie/>, dne 11.12.2017.
- Guilbert, J. po Prtain, A. (2016). Zakaj otroci lažejo – po letih, iskren nasvet za spopadanje z otrokovimi lažmi, dostopno na <https://zastarse.si/otroci/zakaj-otroci-lazejo-po-letih/>. 6.1.2018
- Haupt, A. (2012). How Lying Affects Your Health. Objavljeno 20.8.2012 na <https://health.usnews.com/health-news/articles/2012/08/20/how-lying-affects-your-health>. Dostopno 20.2.2018.
- Ivanuš Čuček, N. (2017) Ugriznimo Znanost. Odkrivanje laži. Dostopno na <https://4d.rtvsllo.si/arhiv/ugriznimo-znanost/174474700>. 6.1.2018

- Kornet, A. (1997, last reviewed on June 9, 2016). The Truth About Lying, Psychology Today, dostopno na <https://www.psychologytoday.com/articles/199705/the-truth-about-lying>. 20.2.2018.
- Košir, P. (2010). Kakšna je resnica o laži, dostopno na spletnem naslovu <http://www.viva.si/Psihologija-in-odnosi/6235/Kak%C5%A1na-je-resnica-o-la%C5%BEi>. 20.2.2018
- Krivec, Š. (2011) Patološki laznivec. Diplomsko delo. Univerza v Mariboru. Fakulteta za varnostne vede. Dostopno na <http://www.worldcat.org/title/patoloski-laznivec-diplomsko-deloclc/780827383>. 20.2.2018.
- McAllister, D. (b.l.). Different Types of Lies and Liars, The Hope Line Network, dostopno na <https://www.thehopeline.com/different-types-of-lies-and-liars>. 20.2.2018.
- Navarro, J. (2008). What every body is saying (str. 208-209). HarperCollins e-books, posnetek na https://www.youtube.com/watch?v=N6_EE_k8Xy4. 6.1.2018
- Otroške pesmice, 4.del. (2004). O laganju. Dostopno na <https://med.over.net/forum5/viewtopic.php?t=418532>. 12.1.2018.
- Rebernik, A. (2014). siol.net, dostopno na <https://siol.net/trendi/odnosi/kaj-nam-otrok-z-laganjem-sporoca-8739>. 25.5.2017, sneto 6.1.2018.
- Seles, V. (2010). Laganje. Dostopno na spletnem naslovu <http://www.viva.si/Mnenja/3722/Laganje>, sneto dne 15.10.2017.
- Štiriindvajset ur.com. 24 ur.com. (2017). Dostopno na <https://www.24ur.com/novice/znanost-in-tehnologija/spletni-zmenki-polni-lazi-raziskava-razkriva-koliko-in-o-cem-lazejo-uporabniki-storitev-in-aplikacij-za-zmenke.html>, povzeto po raziskavi Dangerous Liaisons, is everyone doing it online? Izvedeno 2017 s strani družbe Kaspersky Lab in B2b International na 6.458 uporabnikih spletnih storitev za zmenke iz 30 držav, sneto 15.12.2017.
- Zandan, N. (2014). The language of lying, How to spot a liar, TED Ed, Lessons worth shering, 3. Nov. 2014, dostopno na <https://www.youtube.com/watch?v=H0-WkpmTPrM>. 6.1.2018.
- Maurer, N. (2017). Poezija. Razmišljanja. Dostopno na <https://psihodrobtinice.com/category/poezija/>, objavljeno 7.11.2017, sneto 6.1.2018.

9. PRILOGE

9.1. Priloga 1: Vprašalnik o osebnostnih lastnostih in laganju ljudi

Pozdravljen/a!

Sem dijakinja 4. letnika gimnazije in izdelujem raziskovalno nalogo o laganju in zavajanju v vsakdanjem življenju, katere del je tudi vprašalnik pred vami. Vprašalnik je anonimen in bo uporabljen izključno za analizo podatkov v moji nalogi, zato vas resnično prosim, da ste pri odgovarjanju iskreni, kajti samo takšni podatki mi lahko pomagajo raziskati ta prikriti pojav.

Prosim, da pozorno prebereš vprašanja in nanja odgovoriš brez posebnega razmišljanja, zgolj tako, kot običajno ravnaš. Kjer vprašanje ponuja več možnih odgovorov, izberi le enega! Kjer ocenjuješ pogostost nekega pojava, ga oceni tako, kot res ravnate in ne tako, kot misliš, da bi bilo prav in svoj odgovor označi z znakom »X« v ustrezno prazno polje. Prosim še, da na vprašanja odgovarjaš samostojno (brez vpogledovanja v odgovore sošolcev) in kar se da resno, ker bodo le takšni odgovori uporabni za nadaljnje delo. Za tvoj trud in čas se ti vnaprej iskreno zahvaljujem.

Vesna Logonder

Spol: a) moški b) ženska

Ali si veren? a) da, sem b) starši in sorodniki so, jaz manj c) ne, nisem

1. Kako pogosto se v vsakdanjem življenju zlažeš (zamolčiš kakšno informacijo, da koga ne bi prizadel, zavajaš o statusu preko družabnih omrežij, prikrojiš podatke, se kažeš drugačnega kot si, da bi izpadel/a- pomembnejši in boljši kot si v resnici ...)?

- a) skoraj neprestano (več kot 50 krat na dan)
- b) zelo pogosto (več kot desetkrat na dan)
- c) pogosto (v povprečju 3 – 10 krat na dan)
- d) včasih (v povprečju skoraj vsak dan enkrat ali dvakrat)
- e) redko (v povprečju nekajkrat na teden)
- f) nikoli ali zelo redko (nekajkrat na mesec ali leto)

2. Komu se največkrat zlažeš? (Obkrožite en odgovor ali dopišite svojega na prazno črto)

a) Prijateljem b) Staršem c) Učiteljem d) Neznancem e) Partnerju g) Ostalim (dopiši): _____

3. Zakaj se največkrat zlažeš? (Obkrožite ali dopišite)

- a) Strah pred kaznijo/sankcijami/posmehom
- b) Brezizhodna situacija (ne vidiš druge rešitve)
- c) Zabavno je lagati in varati ljudi, ki vse verjamejo
- d) Zaradi tega, da s kruto resnico ne prizadenem drugih
- e) Zato, da si drugi o meni ustvarijo boljše mnenje
- f) Zato, ker sem tega tako navajen-a, da mi laži kar uidejo, ne vem kdaj
- g) Drugo (dopiši): _____

4. Kako pogosto se zlažeš o navedenih vsebinah? (nariši znak "X" v polje, ki najbolj velja zate)

	NIKOLI	REDKO	VČASIH	POGOSTO	ZELO POG.
Telesna teža					
Telesna višina					
Razlog za zamujanje					
Razlog porabe denarja					
Zvestobi fantu/dekletu					
Šola (ocene, izostanki, ...)					
Večerni izhodi (kam/s kom)					

5. Ali te med ali po laganju (prijatelju, staršem, sošolcu) peče vest? (Obkroži)

a) sploh ne b) malo c) včasih d) pogosto e) da, zelo pogosto

6. Ali te po laži nekomu, ki ti ni blizu (neznanec, policist, učitelj) peče vest? (Obkroži)

a) sploh ne b) malo c) včasih d) pogosto e) da, zelo pogosto

7. Pred teboj je preprost instrument za grobo oceno osebnosti v katerem je navedenih 25 parov lastnosti. Med dvema skrajnima opisoma lastnosti v vrsti izberi tisto, ki te najbolj opisuje. Če te obe enako opisujeta izberi srednjo vrednost, če je le mogoče, pa se tej srednji vrednosti izogni. Svoje lastnosti označi z znakom »X« v polje tabele.

Velikih 5						
1.	zavzet					miren
2.	Raje sem z ljudmi					Raje sem sam
3.	sanjač					Ne maram nesmislov
4.	Vljuden, spoštljiv					Osoren, zadirčen
5.	urejen					neurejen
6.	previden					zaupljiv
7.	optimističen					pesimističen
8.	teoretičen					praktičen
9.	radodaren					sebičen
10.	Odločen, dokončen					Odprt za pogovor
11.	Preplašen, brez poguma					Pogumen, prepričan v srečen konec
12.	Pokažem kaj čutim					zadržan
13.	Sledim domišljiji					Sledim avtoriteti
14.	topel					hladen

15.	osredotočen						Hitro me kdo zmede
16.	Hitro v zadregi						Vseeno mi je, kaj mislijo drugi
17.	Prijazen, odprt						Hladen, neprijazen
18.	Iščem novosti						Naklonjen rutini
19.	Timski delavec						Neodvisen, individualist
20.	Rad imam red						Kaos me ne moti
21.	Hitro se zmedem						Sem miren, ne glede na okoliščine
22.	Rad govorim						Rad razmišljam
23.	Ne moti me dvoumnost, nejasnost						Hočem, da so stvari jasne
24.	Zaupajoč						skeptičen
25.	Točen						Odllašam, zamujam

9.2. Priloga 2: Izračuni povprečnih vrednosti za posamezne hipoteze

H3: Izračuni povprečnih ocen pogostosti laganja pri bolj, srednje in manj ekstravertiranih:

$$M_{\text{Bolj ekstravertirani}} = \frac{(12 \cdot 1) + (35 \cdot 2) + (19 \cdot 3) + (8 \cdot 4) + (3 \cdot 5) + (0 \cdot 6)}{77} = 2.42$$

$$M_{\text{Srednje ekstravertirani}} = \frac{(8 \cdot 1) + (27 \cdot 2) + (17 \cdot 3) + (5 \cdot 4) + (0 \cdot 5) + (0 \cdot 6)}{57} = 2.33$$

$$M_{\text{Manj ekstravertirani}} = \frac{(2 \cdot 1) + (5 \cdot 2) + (3 \cdot 3) + (2 \cdot 4) + (1 \cdot 5) + (0 \cdot 6)}{13} = 2.62$$

H5: Izračuni povprečnih ocen pogostosti laganja pri fantih (M) in dekletih (Ž) o navedenih vsebinah

$$\text{Telesna teža } M_M = \frac{(47 \cdot 1) + (7 \cdot 2) + (6 \cdot 3) + (4 \cdot 4) + (0 \cdot 5)}{64} = 1.48$$

$$M_{\bar{Z}} = \frac{(26 \cdot 1) + (51 \cdot 2) + (4 \cdot 3) + (1 \cdot 4) + (1 \cdot 5)}{83} = 1.80$$

$$\text{Telesna višina } M_M = \frac{(59 \cdot 1) + (3 \cdot 2) + (2 \cdot 3) + (0 \cdot 4) + (0 \cdot 5)}{64} = 1.11$$

$$M_{\bar{Z}} = \frac{(53 \cdot 1) + (27 \cdot 2) + (2 \cdot 3) + (0 \cdot 4) + (1 \cdot 5)}{83} = 1.42$$

$$\text{Razlog zamujanja } M_M = \frac{(26 \cdot 1) + (18 \cdot 2) + (12 \cdot 3) + (6 \cdot 4) + (2 \cdot 5)}{64} = 2.06$$

$$M_{\bar{Z}} = \frac{(23 \cdot 1) + (34 \cdot 2) + (16 \cdot 3) + (9 \cdot 4) + (1 \cdot 5)}{83} = 1.84$$

$$\text{Poraba denarja } M_M = \frac{(38 \cdot 1) + (15 \cdot 2) + (6 \cdot 3) + (2 \cdot 4) + (3 \cdot 5)}{64} = 1.70$$

$$M_{\bar{Z}} = \frac{(17 \cdot 1) + (43 \cdot 2) + (18 \cdot 3) + (2 \cdot 4) + (1 \cdot 5)}{83} = 2.05$$

$$\text{Zvestoba } M_M = \frac{(32 \cdot 1) + (23 \cdot 2) + (4 \cdot 3) + (2 \cdot 4) + (2 \cdot 5)}{64} = 1.68$$

$$M_{\bar{Z}} = \frac{(44 \cdot 1) + (36 \cdot 2) + (3 \cdot 3) + (0 \cdot 4) + (0 \cdot 5)}{83} = 1.50$$

$$\text{Šola } M_M = \frac{(12 \cdot 1) + (28 \cdot 2) + (18 \cdot 3) + (4 \cdot 4) + (2 \cdot 5)}{64} = 2.31$$

$$M_{\bar{Z}} = \frac{(19 \cdot 1) + (47 \cdot 2) + (11 \cdot 3) + (5 \cdot 4) + (1 \cdot 5)}{83} = 2.06$$

$$\text{Večerni izhodi } M_M = \frac{(37 \cdot 1) + (17 \cdot 2) + (6 \cdot 3) + (1 \cdot 4) + (3 \cdot 5)}{64} = 1.69$$

$$M_{\bar{Z}} = \frac{(44 \cdot 1) + (24 \cdot 2) + (9 \cdot 3) + (6 \cdot 4) + (0 \cdot 5)}{83} = 3.31$$

H6: Izračuni povprečnih ocen pogostosti sramu in krivde ob laganju bližnjim in neznancem

$$M_{\text{Blizu}} = \frac{(19 \cdot 1) + (48 \cdot 2) + (41 \cdot 3) + (23 \cdot 4) + (16 \cdot 5)}{147} = 2.79 \quad M_{\text{Ne}} = \frac{(36 \cdot 1) + (44 \cdot 2) + (27 \cdot 3) + (21 \cdot 4) + (9 \cdot 5)}{147} = 2.48$$

H7: Izračuni povprečnih ocen pogostosti laganja pri vernih, delno vernih in ateistih:

$$M_{\text{Verni}} = \frac{(12 \cdot 1) + (39 \cdot 2) + (20 \cdot 3) + (6 \cdot 4) + (2 \cdot 5) + (0 \cdot 6)}{79} = 2.18$$

$$M_{\text{Starši in sodirniki verni, mladi manj}} = \frac{(2 \cdot 1) + (13 \cdot 2) + (8 \cdot 3) + (3 \cdot 4) + (0 \cdot 5) + (0 \cdot 6)}{26} = 2.46$$

$$M_{\text{Ateisti}} = \frac{(8 \cdot 1) + (15 \cdot 2) + (11 \cdot 3) + (6 \cdot 4) + (2 \cdot 5) + (0 \cdot 6)}{42} = 2.50$$

H8: Izračuni povprečnih ocen pogostosti laganja pri nizko, srednje in visoko vestnih mladostnikih:

$$M_{\text{Vestni}} = \frac{(14 \cdot 1) + (31 \cdot 2) + (12 \cdot 3) + (3 \cdot 4) + (1 \cdot 5) + (0 \cdot 6)}{61} = 1.88$$

$$M_{\text{Srednje vestni}} = \frac{(6 \cdot 1) + (23 \cdot 2) + (19 \cdot 3) + (7 \cdot 4) + (1 \cdot 5) + (0 \cdot 6)}{56} = 2.53$$

$$M_{\text{Manj vestni}} = \frac{(2 \cdot 1) + (13 \cdot 2) + (8 \cdot 3) + (5 \cdot 4) + (2 \cdot 5) + (0 \cdot 6)}{30} = 2.73$$

9.3. Priloga 3:

Skrajšana in poenostavljena oblika instrumentarija velikih pet in način njenega vrednotenja, ki sem ga prilagodila in uporabila v delu svojega instrumenta (vir Kaše, R., str. 155 – 157)

Vprašalnik Velikih pet

Cilji: Oceniti lastni osebnostni profil na podlagi skupkov osebnih lastnosti, ki izhajajo iz vprašalnika. Razmišljati o in oceniti vrednost tovrstnih vprašalnikov pri delu v podjetju in izbiranju sodelavcev.

Pojasnilo in navodilo:

Orodje za ocenjevanje petih dimenzij osebnosti vsebuje krajšo in daljšo verzijo vprašalnika. Krajša verzija vsebuje 60 vprašanj, ki pokrivajo vseh pet faktorjev, medtem ko daljša, podrobnejša, verzija vsebuje 240 vprašanj, ki pokriva 30 lastnosti. To orodje se uporablja pri ocenjevanju razvoja managerjev, pri ocenjevanju vodstvenih in medosebnih lastnosti in tudi pri ocenjevanju reakcij v konfliktnih situacijah in procesu odločanja.

Vprašalnik velikih pet (poenostavljena in skrajšana različica), ki je pred vami, je preprost instrument, s katerim lahko ocenite posameznikov osebnostni profil. Uporablja se ga lahko tudi pri obravnavanju in reševanju konfliktov v timih. V skrajšani obliki je vprašalnik le približna ocena individualnih lastnosti in razlik.

Spodaj je navedenih 25 parov lastnosti. Med dvema lastnostma v vrsti izberite tisto, ki bolje opisuje vas. Če vas obe lastnosti enako dobro opisujeta, obkrožite centralno vrednost (3).

1	Zavzet	5	4	3	2	1	Miren
2	Raje sem z ljudmi	5	4	3	2	1	Raje sem sam
3	Sanjač	5	4	3	2	1	Ne maram nesmislov, neumnosti
4	Vljuden, spoštljiv	5	4	3	2	1	Osoren, zadirčen
5	Urejen	5	4	3	2	1	Neurejen
6	Previden	5	4	3	2	1	Zaupljiv
7	Optimističen	5	4	3	2	1	Pesimističen
8	Teoretičen	5	4	3	2	1	Praktičen
9	Radodaren	5	4	3	2	1	Sebičen
10	Odločen, dokončen	5	4	3	2	1	Odprt za pogovor
11	Preplašen, brez poguma	5	4	3	2	1	Zabaven, prepričan v srečen konec
12	Ekshibicionist	5	4	3	2	1	Zadržan
13	Sledim domišljiji	5	4	3	2	1	Sledim avtoriteti
14	Topel	5	4	3	2	1	Hladen
15	Ostajam osredotočen	5	4	3	2	1	Brez težav me kdo lahko zmede
16	Hitro me spravijo v zadrego	5	4	3	2	1	Vseeno mi je, kaj drugi mislijo
17	Prijazen, odprt	5	4	3	2	1	Hladen, neprijazen
18	Iščem nove stvari	5	4	3	2	1	Naklonjen sem rutini
19	Timski delavec	5	4	3	2	1	Neodvisen, individualist

20	Všeč mi je, če so stvari urejene	5	4	3	2	1	Kaos me ne moti
21	Hitro se zmedem	5	4	3	2	1	Stalno miren, ne glede na okoliščine
22	Rad sodelujem v pogovoru	5	4	3	2	1	Rad razmišljam
23	Dvoumnosti in nejasnosti	5	4	3	2	1	Hočem, da so stvari jasne
	me ne motijo						
24	Zaupajoč	5	4	3	2	1	Skeptičen
25	Vedno točen	5	4	3	2	1	Vedno odlašam

Točkovanje:

Izračunajte vrednost čustvenosti tako, da seštejete obkrožene vrednosti za naslednje vrstice:
vrstica 1 + vrstica 6 + vrstica 11 + vrstica 16 + vrstica 21 = _____

Izračunajte vrednost ekstravertiranosti tako, da seštejete obkrožene vrednosti za naslednje vrstice:
vrstica 2 + vrstica 7 + vrstica 12 + vrstica 17 + vrstica 22 = _____

Izračunajte vrednost odprtosti tako, da seštejete obkrožene vrednosti za naslednje vrstice: vrstica 3 + vrstica 8 + vrstica 13 + vrstica 18 + vrstica 23 = _____

Izračunajte vrednost sprejemljivosti, naklonjenosti tako, da seštejete obkrožene vrednosti za naslednje vrstice: vrstica 4 + vrstica 9 + vrstica 14 + vrstica 19 + vrstica 24 = _____

Izračunajte vrednost vestnosti, vestnosti tako, da seštejete obkrožene vrednosti za naslednje vrstice: vrstica 5 + vrstica 10 + vrstica 15 + vrstica 20 + vrstica 25 = _____

Zapišite pet vrednosti v spodnjo tabelo. Pazite na pravilen vrstni red.

Lastnost	Vrednost
Odprtost	_____
Vestnost	_____
Ekstravertiranost	_____
Sprejemljivost	_____
Čustvenost	_____

Ko ste dobili vseh pet vrednosti jih prenesite v spodnjo tabelo, kjer obkrožite tisto vrednost v vsaki vrstici, ki je najbližja vaši vrednosti posamezne lastnosti.

Vprašalnik Velikih pet – interpretacija

	<i>Nizka</i>	<i>Srednja</i>	<i>Visoka</i>	
Nizka odprtost: Praktičen, učinkovit, konservativen, stokovnjak	Varuh 10	Posrednik 15	Raziskovalec 20	Visoka odprtost: Radoveden, liberalen, nepraktičen, naklonjen novostim
Nizka vestnost: Spontan, raziskujoč, neorganiziran, išče zabavo	Prilagodljiv 10	Harmoničen 15	Osredotočen 20	Visoka vestnost: Organiziran, zanesljiv, discipliniran, previden, trmast
Nizka ekstravertiranost: Zadržan, neodvisen, dela sam, nežgovoren	Introvertiran 10	Ambivertiran 15	Ekstravertiran 20	Visoka ekstravertiranost: Asertiven, družaben, topel, optimističen
Nizka sprejemljivost: Skeptičen, trden, agresiven, zaskrbljen zase	Izzivalec 10	Pogajalec 15	Prilagojevalec 20	Visoka sprejemljivost: Zaupajoč, skromen, altruističen, timski delavec
Nizka čustv.: Brezskrben, miren, neodziven, brez občutka krivde	Prožen 10	Dovzetan 15	Občutljiv, odziven 20	Visoka čustv.: Navdušen, zaskrbljen, s hitrim odzivom, stalno na preži

Diskusija:

- Kako pravilen je, po vašem mnenju, vaš osebnostni profil, ki ga je dalo ocenjevanje z zgornjim testom?
- Ali zgornja ocena kaže, da imate eno ali več prevladujočih lastnosti?
- Glede na izračunan individualni profil naštejte poklice za katere menite, da bi jih glede na lastnosti lahko opravljali (in bi bili za vas primerni).
- Kako uporaben je ta test osebnosti za managerje in kadrovske delavce, ko ti predvidevajo uspešnost kandidatov za zaposlitev?
- Kakšne nasvete je na podlagi tega testa mogoče dati glede razvoja posameznikove kariere in možnosti zaposlitve?

